

TÜRKİYEDE FELSEFENİN GELİŞİMİ-I

Vize Ders Özeti

ÜNİTE:1 TÜRK DÜŞÜNCESİNDE FELSEFE ANLAYIŞININ SEYRİ

FELSEFE HAKKINDA TARTIŞMALAR

Türklerde felsefenin olup olmadığı çeşitli yönleriyle tartışılmaktadır.

- **Macit Gökberk'e** göre 10. ve 11 yüzyılda ,İslam medeniyetinin Farabi örneğine karşı, felsefe bağımsız değil, dinin emrinde olmuştur.. Din, felsefeye, dini dogmaları desteklemesini buyurmaktadır
- **H. Ziya Ülken'e** göre, genel olarak felsefi düşünce, Gazali- İbni Rüşd tartışmasının bıraktığı yerdedir

Gerçek anlamıyla Osmanlılarda felsefi düşünce yoktu. Çünkü özgür düşünce yoktu. Felsefenin varlık ve bilgi teorileri ile ilgili sorunları, Osmanlı kültüründe ilahiyat bilimleri çerçevesinde yer alıyorlardı Osmanlı esprisi kritik akla değil, nakilciliğe ve “kalb”e dayanıyordu

Her toplum kendi gündelik sorunlarını çözmek ve evrendeki konumunu anlamlandırmak için kendi teorik düşünce sistemini oluşturur.

Teorik düşünce yapıları, en geniş anlamıyla toplumun *evren tasavvuru* da kendini göstermektedir.

Evren Tasavvuru, insanın evrendeki konumunu açıklamak için, her kültürde geliştirilen ve kültürün temel değerleri ile kurumları çerçevesinde oluşturulan en geniş kapsamlı teorik yapıdır.

Evren tasavvurları, tarih boyunca sırasıyla, efsaneler, dinler, felsefe, bilim ve siyaset tarafından kurulmuşlardır.

Felsefenin ,evren tasavvuru kurma teşebbüsü ,ilk eskiçağ yunan medeniyetinde gelişmiştir.

Felsefe, varlık varolanlar ,evren ,düzen,insan,bilgi,ahlak gibi değerleri mantıksal bir zeminde bütünlüklü bir şekilde kurma çabasıdır.

Felsefe yönteminin belirleyici nitelikleri arasında,şüphe,eleştiri ve tutarlılık öncelikli bir yere sahiptir.

Felsefe, evren tasavvurunun temel konularını, yani evren, dünya, insan ve bunların dayandıkları değer dizileri ile kurumsal yapıları eleştirel bir tutumla inceleme ve tutarlılık ilkesiyle temellendirme özellikleriyle diğer düşünce biçimlerinden ayrılır

Konu ortaklığı olmakla birlikte felsefe ile din arasındaki ayırım, esas olarak **yöntem açısından** ortaya çıkar.

Din, evren tasavvurundaki değerlere iman edilmesini isterken, felsefî düşüncenin temel ilkeleri arasında yer alan şüphe iman etmenin önündeki en önemli etmendir.

İSLAM MEDENİYETİNDE FELSEFE ALGISI

Felsefenin islam medeniyetinde meşrulaştırılmanın yollarından biri, felsefenin (hikmet) İdris Peygamber tarafından kurulduğunun kabul edilmesidir.

Bu kabule dayanarak ***El Kindi ve Farabî*** gibi filozolar, hikmetin felsefenin ilkin ***Irakta*** yaşayan ***Keldaniler*** arasında ortaya çıktığını,sonra ***Mısır'a*** götürüldüğü, oradan da ***Yunanistan*** 'a geçtiği, Yunanlılardan da ***Süryanilerin*** aldığı ve sonunda Araplara vardığını kabul ederler.

Yunanlılar tarafından yapılan ve hikmet anlayışıyla örtüşen bazı felsefe tanımları, islam düşünürleri tarafından benimsenmiştir.

Söz konusu tanımlardan bazıları şunlardır:

- Felsefe, mevcut olmaları itibarıyla ***mevcut olan*** her şeyin bilgisidir.
 - Felsefe, ***ilahi ve insani olan*** şeylerin bilgisidir.
 - Felsefe, ***ölüme sığınmaktır***, yani ölümü sevmektir.
 - Felsefe, insanın gücü yettiği ölçüde ***Tanrı'ya benzemesidir***.
 - Felsefe, ***sanatların sanatı***, ilimlerin ilimidir.
 - Felsefe, ***hikmetin tercih*** edilmesidir
- **Kindi**'ye göre felsefe, insanın gücü ölçüsünde varlığın hakikatini bilmesidir.
- **İbni Sina**, ***Mantığa Giriş*** adlı kitabında, felsefenin amacının, insanın bilme gücü ölçüsünce bütün şeylerin hakikatlerine vakıf olması şeklinde tanımlamıştır.

Varolan şeyler, varlığı insanın seçimine ve eylemine bağlı olmayan ile varlığı insanın seçimine ve eylemine bağlı olarak ikiye ayrılmaktadır.

İlk kısımdaki şeylerin bilgisine ***Teorik felsefe***, ikinci kısımdaki şeylerin bilgisine ***pratik felsefe*** denir.

- ✓ Teorik felsefenin amacı, amel olmayan bir düşünceye inanılmasıdır .
- ✓ Pratik felsefenin amacı ise bir amel hakkındaki düşünceyi bilmektir .
- **Nasirüddin Tusi'ye** göre pratik felsefe ,kişinin yönelmiş olduğu yetkinlik derecesine ulaşmayı gerekli kılıp dünya ve ahiret hayatının hallerini düzenlemeye götürücek bir açıdan bilinmesidir.

Hikmet, işleri gereği gibi sağlam ve kusursuz yapmak; manaları idrak etmek; en değerli varlıklar hakkındaki en üstün bilgiye ulaşmak; insanın gücü ölçüsünde nesnelere mahiyetini ve hakikatini bilmek; anlamlarında kullanılmıştır.hikmetin bir boyutu **nebeviliği** içerdiğinden dinle ilişkisi daha sıkı olmuştur.

Felsefenin yapısı ile yunan ve islam toplumlarının farklılıklarından hareketle islam medeniyetinde felsefesinin zan altında tutulmasının çeşitli nedenleri sıralanabilir.

1.Felsefenin kurucusu olan yunan toplumundan kaynaklanan sorunlar: Yunan toplumunun dini,iktisadi,siyasi yapısının farklı olması.Yunalıların evren tasavvuru çok tanrıcılık çerçevesinde gelişmiştir ve toplum sınışı bir yapıya sahiptir.

2.islam ümmetinin Yunanlılardan farkı: Yunanlılar da bulunan çok Tanrıcılıktan kaynaklanan sorunlar tek bir yaratıcıyı kabul eden islam dünyasında görülmemiştir. Ayrıca islam toplumu sınışı değil, eşit ilkelere sahip bir yapıdadır.

3.felsefeye yüklenen anlam ile felsefenin yapısı arasındaki uyumsuzluk:

İlk olarak Medeniyetlerin farklı yapılarından dolayı felsefe Tarihsel gelişim içinde islam dünyasınatam anlamıyla aktarılamamıştır bu yüzden yunan felsefesi islam dünyasında istenilen sonuçları veremezdi.

Kelam, Allah'ın varlığı, sıfatlarını teorik çerçevelerde inceleyen felsefeyle de çok yakından ilişkili teorik bir disiplindir.

Fıkıh, bir yanıla inancın ilkelerini temellendirmek ve ibadetlerin şartlarını belirleyen, diğer yanıla İslam hukuku olan teorik ve aynı zamanda pratik yanlarının ağır basan disiplindir.

Diğer yandan felsefedeki şüphe ile dindeki iman, bir araya gelmez iki karşıt değeri temsil ettiklerinden, evren tasavvuru oluşturan iki düşünce biçimini birbirlerinden uzaklaştırmışlardır.

- Din hakikate sahip olduğuna ve kendisine iman edilmesini beklemektedir.
- Felsefe ise hakikati keşfetme çabasında olduğundan, önüne çıkan her şeyden şüphe etmektedir.

4.Felsefenin red edilmesi ve gerekçeleri:Filozoşarın mantıksal olarak kurmaya çalıştıkları evren tasavvurunda bensimdeikleri bir takım kabuller,onların dinden çıkmış olduklarına hükmetmek için gerekçe olarak kullanılmışlardır.

- ✓ **Meşşailer** olarak bilinen okul metafizikle ilgili üç önemli konuda kelamcılardançok farklı sonuçlara varmışlardır:

1. Madde öncesizdir (ezelidir). Tanrı, evrenin yaratıcısı değildir.
- 2- Tanrı'nın bilgi (ilim) ve inayeti tümellere (küllü) yani evrenin tümel yasalarına ilişkindir
- 3- Ruh, her türlü yetkinliği kabul edebilir, düşünce ve eylem güçleri yetkinleşince Tanrı'ya benzer.

- ✓ **Gazalî**, Meşai filozoşarının ortaya koyduğu görüşleri hem mantıksal tutarlılık, hem de dinle ilişkileri açısından sorgulamıştır.

Sorgulamalar, üç başlık altında toplanır: Tanrı'nın özellikleri, kainatın varoluş şekli ve insan.

Bu üç konu evren tasavvurunun zeminini oluşturmaktadır.

Gazalî, Bu konuları açıklayan dini tutumla ters düşün felsefi yaklaşımı ***Filozoşarın Tutarlılığı*** adlı kitabında şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir

Adı geçen kitabın sonunda filozoşarın üç konuda küfür işlediklerini bildirmiştir:

- 1- Alemin kadim olma meselesi ve bütün cevherlerin kadim olduğuna dair görüşleri.
- 2- Yüce Allah'ın cüzileri bilmediğine ilişkin iddiaları.
- 3- Bedenlerin diriltip haşredileceklerini inkar etmeleri.

Bu düşüncelerin hiç biri islam'la bağdaşmaz..Gazalî akıl belli sınırlarının olduğu gerçeğinden hareketle, *felsefenin yetersizliğini göstermeye çalışmıştır.*

- ✓ **İbni Haldun'a** göre, bazı düşünürler, tüm varlığı, ister duyumlara konu olan maddi kısmı olsun isterse manevi varlık alanı olsun zatlara ve ahvali, sebepleri ve sonuçlarıyla birlikte zihinsel çabayla ve akli kıyasla kavranabileceğini iddia etmişlerdir.

İbni Haldun, felsefeye yöneltilecek eleştirileri şöyle sıralamıştır:

1. Varlıkla ilgili ileri sürdükleri deliller eksik ve yetersizdir
2. Fizikle ilgili bilgilerin tanım ve çıkarımlarla elde ettikleri veriler, fizik dünyayla tam örtüşmemektedir.
- 3- Duyumlar ötesindeki varlığı konu alan metafizik, duyum ötesinde yer alan ruhani varlıkları kavranması güçtür.

Felsefenin olumsuzlanmasında önde gelen isimlerden biri olan Gazalî'ye göre, felsefe, hakikate varma yollarından biridir. Gazalî, islam akidelerinden hareketle düşünce üreten ve hakikate varmaya çalışanları dört sınıfta toplamıştır:

1. Rey ve istidlal sahibi olduklarını iddia eden **kelamcılar.**
- 2- Hakikatleri "imam-ı masumdan" öğrendiklerini söyleyen **Batiniye fırkası.**
- 3- Mantık ve burhandan hareket eden **filozoşar.**
- 4- Tanrı'nın huzurunda bulduklarını iddia eden **mutasavvıfşar**

Yukarıda sıralanan gerekçeler göz önüne alındığında, felsefenin o dönemin islam toplumları içinde olduğundan daha fazla bir önem kazanması mümkün gözükmemektedir. Öncelikle, kelim ve fikhın gelişmesi, teorik sorunların çözümü ve yorumu için güvenilir bir yapı oluşturmuşlardır.

OSMANLI DÖNEMİNDE FELSEFE

Osmanlı düşünürlerinin felsefeden ne anladıkları ve nasıl tanımladıkları ve nasıl kullandıklarını, onların bakış açılarıyla ele alıp değerlendirmek, teorik düşünce anlayışlarının resminin oluşmasında etkili bir yoldur.

Bu amaçla **Tasköprülüzade**, **Kınalızade** ve **Katip Celebi'nin** felsefeye nasıl baktıkları üzerinde kısaca durulmaktadır.

- ✓ **Tasköprülüzade** Öğrencilerine her ilimden bir şeyler öğrenmeyi, hiçbirini terk etmemeyi, her ilmin gaye, maksat ve yolunu bilmeyi dile getirmiştir. Bununla birlikte Tasköprülüzade'ye göre, dine uymayan her ilim elbette kötüdür. Şeriatın emir ve yasaklarına uyan ve bunlarla din ve imanını kuvvetlendirenin felsefi ilimlere bakması helaldir.

Lakin bunda iki şart vardır:

- 1- Onların şeriata, İslam dinine uymayan sözlerine bakmamalıdır.
- 2- Felsefecilerin sözlerini, islam alimlerinin sözleriyle karıştırmamalı, o eşsiz cevherleri saksı kırıntısı cam parçası haline getirmemelidir (

Tasköprülüzade'ye göre insan, ömrünü felsefe öğrenmek için harcamamalıdır; bu yüzden çok Müslüman zarar görmüştür. Tasköprülüzade'ye göre felsefi ilimlerle uğraşanların çoğu doğruyu yanlıştan ayıramadıklarından, felsefeye olumsuz gözle bakılır. Bu felsefenin kusuru değil, felsefeyle uğraşanların kusurudur.

- ✓ **Kınalızade** hikmet üzerinde duran düşünürlerinden biridir. **Ahlaki Alai** adlı kitabında ahlâkı, hikmetin bir bölümü olarak tanımlayın Kınalızade, öncelikle hikmetin tanımları üzerinde durmuştur. Hikmetin genel kabul görmüş olduğunu belirttiği tanım şöyledir:

- **Hikmet**, harici varlıkları ilk planda ne halde ise, o hal üzere bilmektir.

Kınalızade'ye göre nazari hikmet üç kısımdır:

1-Haricte ve zihinde cismani bir maddeden uzak olan varlıklardır.

Cenabı Hak, mücerret akıl ve ruh gibi, cisimden (heyuladan) ve maddeyle birleşmekten uzak olanlar. Bunlardan bahseden ilme, **ilahi ilim** denir.

2- Zihinde maddeden uzak, fakat haricte maddeye muhtac olan küre, üçgen ve dörtgen gibi varlıklardır.

Bunların haricte muayyen maddesi vardır. Bunlarla **ilm-i riyazi** ya da **ilm-i evsat** uğraşır.

Riyaziye ilmi dört kısımdır:

Heyet (yıldızlarla ilgili hesap),
hendese (geometri), hesap (cebir)
ve **Musiki**.

3-Zihinde ve haricte maddeye muhtac olanlar.

Bundan bahseden ilme *ilm-i Tabii* ya da *ilm-i Esfel* denir. Zira tabiat, hareket ve sükunun başlangıcıdır. İşte bu ilim bundan bahseder. “*İlm-i Esfel*” denmesinin sebebi, haricte ve zihinde eksik olan maddeye muhtaç olmasıdır

Kınalzade’ve göre, hikmetin konuları arasında olan harici varlıklar iki kısımdır:

1-Varlığında, insanın güç ve iradesinin etkisi olmayanlar. Yer, gök, şahıslar, insan ve hayvan gibi.

2-Varlığı, insanın güç ve iradesine bağlı olanlar. İnsanın ortaya koyduğu fiiller, hareketler ve ameller gibi

Kınalzade Harici varlıkların ikiye ayrılması gibi, hikmet de ikiye ayrılır:

1- İnsanın güç ve iradesinden bağımsız varlıklardan bahseder. Buna nazari hikmet denir.

2-İnsanın güç ve irademizin de tesiri muhakkak olan ve onlarsız meydana gelmeyen harici varlıklardan bahseder ki, buna da Ameli hikmet denir.

- **Ameli hikmet**, fertlerin fiil ve amellerinden insan nefsinden bahseden ilimdir

Kınalzade’nin verdiği malzemeler, hikmetin bilgi temelli bir yapı olduğu ortaya koymaktadır. Hikmetin özellikle de ameli hikmetin amacı, insanın saadetidir. Ameli hikmetin faydası salt mücerret ilim sevgisi olmayıp, asıl kaygı, ameli mükemmelleştirmek ve davranışları güzelleştirmektir.

- ✓ **Katip Çelebi** göre, yaratılıştan beri bütün kavimler ve ümmetlerin arasında zaruri, gerçek ve bir delile dayanan, varlıkların hakikatini araştıran ilimler olmuştur.

Fatih, Semaniye Medresesi’ni yaptırıp kanuna göre iş görülüp okutulsun diye vakfiyesinde yazmış ve *Haşiye-i Tecrid* (açıklamalı kelimeler kitabı) ve *şerh-i Mevakıf* (el icin kelime ile ilgili kitabının şerhi) derslerinin okutulmasını bildirmişti.

Sonra gelenler bu dersler felsefiyattır diye kaldırıp *Hidaye ve Ekmel* (Peygamberin mükemmeliğini konu edinme) derslerini okutmayı akla uygun görmüşler.

Katip Çelebi’ye göre hikmetin konusu varlıkta ve zihinlerde varolan şeylerdir.

- **Hikmet**, mevcut varlıkların hakikatlerini insanın gücü oranında bilmesidir, şeklinde tanımlanmış ve böylece konusu mevcut varlıklar olarak belirlenmiştir.

Söz konusu varlıklar ya fiilerdir yada insanın seçmesi sayesinde olan varlıklardır.

Fiillerin durumlarını bilmek, hayatın ve ahretin düzeltilmesine yol açması bakımından **pratik hikmet** diye isimlendirilir.

Varlıkların durumlarını bilmek **teorik hikmet** diye isimlendirilir.

Bunların her ikisi de üç bölümdür.

- **Pratik olanın kısımları,**

1-Erdemlerle donanması ve ahlaksızlıkları bırakması için kişinin tek başına yararlı işlerini bilmektir. Buna **ahlakın düzeltilmesi** denir.

2- Aile gibi birlikte yaşayan topluluğun yararlı işlerini bilmektir; buna **ev idaresi** denir.

3-Şehirde beraber yaşayan topluluğun yararlı işlerini bilmektir; buna **şehir yönetimi** denir

- **Teorik olanın kısımları,**

1-İlah gibi dıştaki varoluşta ve kavrayışta maddeye ihtiyacı olmayan şeyleri bilmek olan **ilahi ilim;**

2-Küre gibi dıştaki varoluşta kavrayış dışında bunlara ihtiyacı olan şeyleri bilmek olan orta ilim denen matematik ve **öğretim ilgili** olanlar girer.

3-İnsan gibi dıştaki varlıkta ve kavrayışta bunlara ihtiyacı olan şeylerin durumlarını bilmek olan yakın ilmi ya da **doğayla ilgili ilimler** yer alırlar.

Katip Celebi'ye göre felsefe ilimleri dört cesittir:

Matematik ilimleri, mantık ilimleri, fizik ilimleri ve ilahi ilimler

A-Matematik ilimler dört bölümdür: aritmetik, geometri, astronomi, musiki.

B-Mantık ilimleri bes cesittir:

1.**Analitik**, şiir sanatını bilmektir.

2.**Buturika**, hitabet sanatını bilmek.

3.**Butika**, tartışma sanatını bilmektir.

4.**Vulutiki**, kesin delil sanatını bilmektir.

5.**Sofistika**, demogoji sanatını bilmektir

C-Fizik İlimleri, yedi cesittir:

1.**İlkeler ilmi.** Cismin kendisinden ayrılmayan, madde, şekil, zaman, mekan ve sebep olan beş şeyi bilmektir.

2-**Gök ve evrenin içindekilerin ilmidir.**

3- **Dünya ilmidir**

4-**Atmosfer olayları ilmi**

5- **Madenler ilmi,**

6- **Bitkiler ilmi.**

7- **Canlılar ilmi** tıp ve dallarını da içerir.

D-İlahi ilimler bes cesittir:

1-**Zorunlu varlık ve niteliği.**

2- Manevi varlıklar ilmi.

3- Ruhla ilgili ilimler.

4-Siyasetle ilgili bilgiler ilmi bes cesittir.

a-Peygamberlik siyaseti ilmi,

b- Yöneticilik siyaseti ilmi,

c- Asker yönetme, savaş hileleri, veterinerlik, doğancılık, kralların adabı.

d- Toplum yönetme ve özel kişileri yönetme ilmi gibi şehirle ilgili ilimdir.

e- Ev yönetimidir

5- Kendini yönetme ilmi ahlak

Katip Çelebi, felsefe hakkında bütün olumlu düşüncelerine rağmen, felsefe ilimlerinde çalışmanın iki şartla helal olacağını bildirmiştir.

1-Zihni İslam inançlarından boş olmamak bilakis dininde güçlü ve şereşi, şariat hakkında geniş bilgili olmak.

3-Felsefenin şeriata aykırı problemlerine geçmemektir. Eğer geçerse onları sadece cevap vermek için kullanılmalıdır

MODERN FELSEFE VE TÜRKYE'YE GİRİŞİ

Modern felsefe anlayışı, modern okulların açılması ve Batı Avrupalı toplumlarla yoğun ilişkiler sürecine bağlı olarak 18. yüzyıldan itibaren Türkiye'ye de girmiştir.

Türkiye'de okunup yazılması ve ürünlerin ortaya çıkış şartları 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren oluşmuştur.

Söz konusu dönemde, Namık Kemal, Ziya Paşa, Şinasi, Münif Paşa, Cevdet Paşa, Ali Suavi, Filibeli Ahmet Hilmi, Ahmet Mithat Efendi başta olmak üzere, çok sayıda düşünür, felsefeyle doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ilgilenmişlerdir.

1870'lerden itibaren dönemin düşünürleri kendilerine ilişkin görüşlerini sergilemeye başlamışlardır.

Bunlar arasında,

- Cevdet Paşa'nın mantık kitapları,
- Münif Paşa'nın aydınlamacı bir zihniyetle ele aldığı özgürlük ve esitlik sorunları,
- Filibeli Ahmet Hilmi'nin felsefe vazıları,
- Ahmet Mithat Efendi'nin felsefe çalışmaları ile bilim sınısamarını içeren yayınlar öne çıkmaktadır.

1910'lara gelindiğinde, hem **çeviri** hem de **teelif** olmak üzere önemli miktarda modern anlayışla yazılmış kitaplar yayınlanmıştır.

Felsefeye ilgi öylesine büyük olmuştur ki, **Materyalizm, Sosyal Darwinizm** gibi dönemin uç öğretileri de dahil olmak üzere her türlü felsefî akım benimsenmiş ve tartışılmıştır.

FELSEFE BÖLÜMLERİ

Felsefe konusunda asıl gelişme, **1900’de Darülfünun’un** açılmasıyla birlikte Felsefe Bölümü’nün kuruluşuyla başladığı söylenebilir.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ FELSEFE BÖLÜMÜ

İstanbul Üniversitesi’nin modern bir kurum olarak teşkilatlandırılması ve modern bilim anlayışına göre öğretime başlaması **1845** yılında başlamış, çeşitli aşamalardan geçtikten sonra 12 Ağustos 1900 tarihinde **Darülfünun-ı Şahane** adı altında

Yüksek Din İlimleri/ Matematik/ ve Doğa Bilimleri

Darülfünun’la aynı tarihte **Edebiyat Fakültesi, Edebiyat, Tarih ve Felsefe** bölümleriyle kurulduğu kabul edilmektedir. 110. yılını tamamlamak üzere olan Felsefe Bölümü’nün özelliklerini ortaya koymak, Bölüm mensuplarının görevleri arasındadır.

Darülfünun’un kuruluşunda yer alan Edebiyat Şubesi’nin dersleri arasında :

Hikmet-i Nazariye adı altında **İlm-i Ahvali Nefs, Mantık, Ahlak ve Estetik** yer almışlardır

Darülfünun’un kuruluşunda eğitim süresi üç yıl olarak belirlenmiştir. 1912 yılında marif nezareti yeni bir program hazırlamıştır.

Yeni raporda

Edebiyat subesi Felsefe, Tarih-Coğrafya ve Lisan olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Eğitim süresi ikiyıla indirilmiştir.

Felsefe kısmına **Arap Felsefesi** ile **Sosyoloji** dersleri eklenmiştir.

1915 Nizamnamesinde, **Mantık, Ahlak, Terbiye, Ruhیات, İctimaiyat, Felsefe Tarihi, Metafizik ve İslam Felsefesi** dersleri verileceği bildirilmiştir

1908 nizamnamesi çerçevesinde hazırlanan ve 1917’de açılan **Medreset’ül Mütahassisin**’de de felsefe dersleri okutulmuştur.

Bu kurumda,

- 1- Tefsir ve Hadis Bölümü.
- 2- Fıkıh usulü ve Fıkıh bölümü.
- 3- Hikmet ve Kelam bölümü olmak üzere üç ana kısım yer almıştır.

Hikmet ve Kelam bölümünde verilecek dersler, *Tasavvuf, İslam Felsefesi Tarihi, Hikmet-i ilahiye, Mantık, Felsefe, Ahlak, Umumi Felsefe Tarihi, Dinler Tarihi, İslam Dini* şeklinde sıralanmıştır.

Fıkıh bölümünde de felsefe dersleri yapılmış ve dersler, Darülfünun hocaları Ferit Kam, İzmirli İsmail, Mehmet Ali Ayni tarafından verilmiştir.

1924 düzenlemesinde,

Edebiyat Fakültesi'nde *İslam felsefesi, İçtimaiyat, Ahlak, Felsefe Tarihi, Ruhیات, Mantık dersleri* yer almıştır.

İlahiyat Fakültesinde, *İçtimaiyat, Ruhیات, Ahlak, İslam Felsefesi Tarihi, İçtimai Ruhیات, Felsefe Tarihi, Dinler Tarihi ve Felsefesi* dersleri verilmiştir.

1929 yılında Felsefe Bölümü üç kürsüden oluşmaktadır. Bunlar, *Felsefe Tarihi, Ruhیات ve Sosyoloji* 'dir. Bölüm öğrencilerine *İslam Felsefesi, Terbiye ve Ahlak* dersleri de program dahilinde verilmiştir.

1931 tarihinde Edebiyat Fakültesi'nde asil ve ihtisas dersleri ayrımı yapılmış, Felsefe Bölümü için dördü asil, dördü ihtisas olmak üzere sekiz ders belirlenmiştir.

Asli dersler, *Felsefe Tarihi, Terbiye, İçtimaiyat, Ruhیات* 'tır.

İhtisas dersleri ise, *Metafizik, Mantık, Ahlak ve İslam Felsefesi* 'dir.

1932 yılında bölümde okutulan dersler: *Ruhیات, Mantık, Metafizik, İslam Felsefesi, Terbiye, İçtimaiyat ve Ahlak, Felsefe Tarihi.*

1947-1948 Edebiyat Fakültesi Öğrenci Kılavuzu'na göre, öğrencilerin mezun olabilmeleri için biri tezli olmak üzere dört sertifika seçmeleri gerekmektedir.

Felsefe Bölümü için gerekli dört sertifika şunlardır:

- 1- Umumi Felsefe Tarihi.
- 2- Umumi Felsefe ve Mantık.
- 3- Psikoloji.
- 4- Sosyoloji ve Ahlak Sertifika temelli yapılanma ve kürsü usulü, YÖK yasasına (1981) kadar ufak değişikliklerle devam etmiştir.

A_Kürsüler:

1919 Nizamnamesi'ne göre kürsüler şöyle tanımlanmıştır:

Müdrisler Meclisi'nin takdiriyle öğretim kürsüler ve derslere ayrılarak yapılacak ve her medresenin (fakülte) esaslı meslek dersleri kürsü itibar olunur.

Yeni kürsü açmak, ya da kapatmak, yeni dersler koymak kaldırmak, dersleri birleştirmek, Müdrisler Meclisi'nin kararı, Darülfünun Divanı'nın tasvibi ve Maarif Nezaretinin onayıyla gerçekleşir

1929'da Edebiyat Fakültesi'nde üçü edebiyat, üçü tarih, üçü felsefe ikisi coğrafya şubelerine ait olmak üzere onbir kürsü vardır.

B_Dersler:

Bölüm'ün ilk hocaları ve verdikleri dersler şunlardır:

- **Ahmet Mithat Efendi:** *Felsefe Tarihi, Dinler Tarihi, Umumi Tarih* dersleri okutmuştur.
- **Hüseyin Cahit Yalçın:** *Felsefe ve Estetik; Filibeli Ahmet Hilmi, Metafizik;*
- **Emrullah Efendi:** *Hikmet-i Nazariye ile Terbiye ve Tedris*
- **Mehmet Ali Ayni:** *Felsefe Tarihi*
- **Ziya Gökalp:** *İçtimaiyat;*
- **Rıza Tevfik:** *Felsefe, Estetik ve Metafizik;*
- **Babanzade Ahmet Naim:** *Felsefe, Mantık, Ruhiyat ve Metafizik* derslerini vermişlerdir.

933 yılına kadar olan sürede Muallim Ali Haydar, Halil Nimetullah Öztürk, Mehmet İzzet, Orhan Saadettin, Mehmet Emin Erişirgil, İzmirli İsmail Hakkı, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Şekip Tunç, Necmeddin Sadık, Hilmi Ziya Ülken ders vermişlerdir.

Reform sonrasında felsefe derslerinin başlıkları ve veren hocalardan dolayı da içeriklerinde büyük değişiklikler olduğu görülmektedir. **Reichenbach ile Ernst von Aster'in** birlikte ders verdikleri döneme (1937-1938 arası) ait olan ve Felsefe Bölümü arşivinde yer alan, *Felsefe Bölümünün Tedrisat Planı* adlı metinde dersler şu şekilde sunulmaktadır:

Macit Gökberk, Takiyettin Mengüşoğlu, Vehbi Eralp, Bedia Akarsu, Nermi Uygur, İsmail Tunalı ve Hüseyin Batuhan 1940 yıllardan itibaren Felsefe Bölümü'ne hakim olmuşlardır.

Bu hocalar, felsefe tarihinin eskiçağ, ortaçağ, yeniçağ, Rönesans, Aydınlanma, 19. yüzyıl, 20 yüzyıl gibi dönemlerde oluşan felsefe anlayışlarını, varlık, bilgi, mantık, ahlak, sanat, tarih, devlet, antropoloji, dil, teknik felsefesi, gibi disiplinleri,

Platon, Aristoteles, Descartes, Leibniz, Hume, Kant, Schopenhauer, August Comte, Nietzsche, Bergson, Russell, Wittgenstein gibi önde gelen filozofarı ilgili dersler vermiş ve seminerler yapmışlardır.

C_Doktora:

İÜ.Felsefe Bölümü, dışarıda doktora yapan Macit Gökberk, Takiyettin Mengüşoğlu ve İsmail Tunali dışında kendi bünyesinde bulundurduğu bütün elamanlarına doktora yaptırmıştır.

Doktora çalışmalarında ele alınan konular, ahlak, bilgi, varlık, estetik, bilim, dil- kültür, aydınlanma, siyase, iktisat, insan, algı, sistem, a priori, mantık, Sokrates öncesi, metafizik, sanat, tarih gibi, felsefenin temel alanları ile temel kavramlarını içermektedirler.

Felsefe Bölümü'nün Üç Dönemi

Felsefe Bölümü hocalar açısından üç dönem halinde incelenebilir:

- 1- 1900-1933 Reform Öncesi Dönem.
- 2- 1933- 1950 Yabancı Hocalar Dönemi.
- 3- 1950- 1990 Doktoralı Yerli Hocalar Dönemi.

1.Reform Öncesi Dönem

Darülfünun'un ilk yıllarında hocalık yapanların önemli bir kısmı memuriyet hayatlarının bir döneminde, ders anlatma görevini de yerine getirmişlerdir. Başka bir deyişle meslekten öğretmen değillerdi. Bu nedenden dolayı, hocalık görevleri çoğunlukla kısa sürmüştür.

Hocalık görevleri kısa sürenler

- Ahmet Mithat Efendi
- Filibeli Ahmet Hilmi
- Hüseyin Cahit Yalçın,
- Emrullah Efendi
- Ziya Gökalp
- Rıza Tevfik.

Hocalığı meslek edinenler sunlardır:

- Halil Nimetullah (Öztürk),
- Babanzade Ahmet
- Naim Bey
- Orhan Saadettin
- İ.H. Baltacıoğlu
- İ.H. İzmirli
- Mehmet Ali Ayni
- Şekip Tunç
- Mehmet İzzet
- Mehmet Emin Erişirgil
- Hilmi Ziya Ülken

Darülfünun dönemi hocalarından hocalığı meslek edinenler ve uzun süre bu işi yapanların durumları daha farklıdır. Bu öbekte yer alanlar, **mülkiye**, **tıbbiye**, **hukuk** gibi modern mekteplerde öğrenim görmüşlerdir.

Bölümde ders veren bazı hocaların yayınları şöyle sıralanabilir:

Ahmet Mithat Efendi,

- *Felsefe ve Feylosoşar*
- *Ekonomi Politik*
- *Düğümlerin Çözümü*
- *Ben Neyim? Materyalist Hikmete Müdafaa*

Filibeli Ahmet Hilmi,

- *Müslümanlara Siyaset Rehberi*
- *HangiFelsefe Ekolünü Kabul Etmeliyiz?*
- *ıslam Tarihi*
- *İslam'ın inanç Esasları*

Rıza Tevfik,

- *Mufassal Kamus-u Felsefe*
- *Abdülhak Hamid ve Mülâhazat-ı Felsefiyesi*
- *Felsefe Dersleri*
- *Mabad'de't-tabiiyyat Derslerine Aid Vesaik*
- *Ma-bad'de't-tabiiyyat Dersleri:Ontoloji Mebahisi*
- *Estetik*
- *Bergson Hakkında*

Babanzade Ahmet Naim Bey,

- *Ahlak-ı ıslamiye*
- *Hikmet Dersleri*
- *Felsefe Dersleri*

Halil Nimetullah (Öztürk),

- *Levy-Bhurl'un Mantıköncesi (Prelogic)*
- *Halkçılık ve Cumhuriyet ve Türk Halkçılığı*
- *Cumhuriyet*

İsmail Hakkı İzmirli,

- *Mi"yarü"l Ulum*
- *Mantık-i Tatbikiveya Fenn-i Esalib*
- *Muhtasar Felsefe-i Ula*
- *Fenn-i Menahic: Methodologie*
- *Felsefe Dersleri*
- *Felsefe Hikmet*
- *Müslüman Türk Filozoşar*
- *ihvan-ı Safa Felsefesi*

- *Felsefe-i İslamiye Tarihi*
- *İslam Mütefekkirleri ile Garp Mütefekkirleri Arasındaki Mukayese*

Mehmet Ali Ayni.

- *Darülfünun Tarih-i Felsefe Dersleri*
- *Muallim-i Sani Farabi*
- *Tasavvuf Tarihi*
- *Felsefe Tarihi*
- *Ahlak Dersleri*
- *Darülfünun Tarihi*

- *Siyasi Tarih*
- *Türk Mantıkçıları*
- *Demokrasi Nedir?*
- *Türk Ahlakçıları*
- *Milliyetçilik*
- *Hayat Nedir?*

Sekip Tunc.

- *Gülmek Nedir ve Kime Gülüyoruz?*
- *Felsefe Dersleri*
- *Felsefe-i Din*
- *İnsan Ruhu Üzerinde Gezintiler*
- *Ruh Aleminde*
- *Fikir Sohbetleri: Yirmi İki Diyalok*
- *Psikolojiye Giriş*
- *Bir Din Felsefesine Doğru*

Mehmet İzzet.

Toplumsal sorunları teorik temellendirmelerle ilgili ve felsefe sorunlarına ilişkin çok sayıda makale yayınlamıştır.

Mehmet Emin Erisirgil.

- *Tarih-i Felsefe Notları: Kurun-ı Cedide Felsefesinden Descartes ve Kartezyenler*
- *Wilhelm Leibniz*
- *Kant ve Felsefesi*
- *Sokrat*
- *Filozofi*
- *Kant'tan Parçalar*
- *Filozofiyeye Başlangıç*
- *Hukukun Muhtelif Cepheleri ve Hukuk İlmi*
- *Ekonomi Meslekleri*
- *Merak ve Dikkat*
- *Neden Filozof Yok*
- *Türkçülük Devri, Milliyetçilik Devri, İnsanlık Devri*

2-Yabancı Hocalar

Darülfünun kuruluş sürecinde de yabancı hoca unsuru göz önünde bulundurulmuştur. I. Dünya Savaşı yıllarında Darülfünun'a 21 hoca gelmiş, bunlardan 10'u Edebiyat Fakültesi'nde istihdam edilmiştir

- Ünlü dinler tarihçisi **George Dumezil** de bu dönemde gelen hocalar arasındadır.
- **Prof. Günther Jacobi** 1914'de Felsefe Bölümü'nde Matbaa-üt tabia (Metafizik), Mantık ve Usuliyet (Metodoloji) dersleri vermek için getirilmiştir.
- Coğrafya müderrisi **Obst**'un saha çalışmaları ve saha birimlerini kurması,
- tecrübi ruhiyat hocası **Anschutz'un** laboratuvar kurması takdirle karşılanmıştır
- Bölüm'ün yapılandırılması için bilim felsefecisi **Hans Reichenbach** getirilmiştir.

Felsefe Bölümü'nde görev alan Alman hocaların uzmanlık alanları ve Bölüm'de kalış süreleri şöyledir:

- **Hans Reichenbach** :Lojistik, Bilim Felsefesi
- **E.von Aster** :Felsefe Tarihi
- **Gerhard Kessler,** :İktisat Sosyolojisi
- **Wilhelm Peters,** :Davranış Psikolojisi
- **Walter Kranz,** :Antik Felsefe
- **Heinz Heimsoeth** :Kant Felsefesi
- **Joachim Ritter,** :Varoluşçuluk
- **Freytag von Löringhof,** :Mantık

- ✚ Yabancı hocaların Türkiye'yi seçmelerinde önemli nedenlerinden biri de ödenen yüksek ücretlerdir.

Reform'da yabancıların üniversiteye katkıları üzerinde çalışan **Ersoy Taşdemirci**'ye göre katkılar şöyle sıralanır:

1-Öğretim programların ve yöntemlerinin ıslah edilmesi. Öğrencilerin derslerde ve alanlarda aktif olmalarını sağlamışlardır.

2-Darülfünun hakkındaki bilimsel güvensizlik yapılan bilimsel çalışmalar ve yayınlana ders kitaplarıyla kırılmıştır.

3-Türk bilim insanlarının yetişmesine büyük katkı sağlamışlardır.

4-Yeterli Türkçe bilmemelerine rağmen, ilmi zihniyetin gelişmesine, laik hukuk anlayışı ve karma iktisadi sistemin yerleşmesinde büyük katkıları olmuştur

- Felsefe Bölümü“nde etkili olan yabancıların başında **Reichenbach** gelmektedir.Ağırlıklı olarak mantıkçı pozitivism üzerinde duran Reichenbach“ın felsefe anlayışı Türkiye“de nispeten yeniydi. Kendi felsefe anlayışını yerleştirmek için önemli seminerler yapmış, yoğun tartışmalara sebep olan konferanslar düzenlemiştir .

Ihtimaliyet mantığına ilişkin yayın yapmıştır Reform sonrasında yeni kuşak felsefeciler, **Hilmi Ziya Ülken, Vehbi Eralp ve Nusret Hızır** Reichenbach etkisindedirler.

- **Ülken’in** çıkardığı *Felsefe Yıllığı* adlı dergi de bu etki çok açıktır
- **Aster** 1936 yılında Felsefe Tarihi Kürsüsü başına 1939“da felsefe bölümü başkanlığına atanmıştır Felsefe tarihini, felsefe üzerine felsefe yapmak olarak anlamış ve uygulamıştır
- **Kranz** 1944 yılının başında görev başlamış verdiği Antik Felsefe dersleriyle, Felsefe Bölümü Felsefe Tarihi alanında daha da güçlenmiştir
- **Heimsoeth**,felsefe tarihi, Kant ve fenomenoloji alanlarında çalışmalarıyla bilinir. Felsefe tarihi ve ahlak felsefesi alanlarında da etkili çalışmaları vardır.
- **Ritter,Bölüm’de** varoluşçuluk hakkında dersler vermiştir Bedia Akarsu“nun bildirdiğine göre süreklilik kavramı üzerinde çok durmuş ve philosophia perennis (sürüp giden felsefe) anlayışını savunmuş
- **Löringhoff**, sadece 1959 yılı yaz döneminde mantık dersleri vermiştir

Alman hocalar felsefede çeşitlilik yaratmışlardır. Etkili olmalarının birkaç nedeni vardır:

1-Felsefe Bölümü“nde Şekip Tunç“tan başka Fransız geleneğinde yetişmiş kimse kalmamasıdır

2-Reformun getirdiği yeni üniversite ortamında uygun sosyo-psişik ve siyasal -ekonomik şartların birleşmiş olmasıdır

3-Hükümet üniversitenin yenilenmesinde ümidini Almanlara bağladığından her türden desteği vermişlerdir.

4-Alman hocalar 1933- 1955 arası sürekli olarak Bölüm“de bulunmaları da etkinin nedenleri arasındadır Nitelik olmaları, etkilerini de artırmıştır

Bedia Akarsu“ya göre 1933 Reformu Felsefe Bölümü“nün yazgısını değiştirmiştir. Reichenbach“ın getiriliş büyük bir şanstır. O bir pozitivist filozof olarak bizdeki medrese havasını değiştirmiştir. Seminer tarzı ders işleyişi, Seminer Kitaplığı“nın kuruluşu etkili olduğu unsurlar arasındadır

Yabancı Hocalara Yöneltilen Eleştiriler:

Mehmet Ali Ayni, Reformla ilgili hazırladıkları raporda yabancı hocaların getirilmesine karşı çıkmış, Avrupa'da yetişen gençlerin görevlendirilmesini, ancak getirilecekse de Almanya ile sınırlı olmaması gerektiğini önermiştir.

Erisirgil Hükümetin geniş düşünmedi, acele ettiğini dile getirmiştir.

Baltacıoğlu'na göre, alman hocalar kendi aralarında dayanışma ruhuyla Türk öğretim elamanları na karşı hareket etmektedirler. Darülfünun içinde yeni ve yabancı bir gücün ortaya çıkmasının çalışma birliğini bozduğunu söylemektedir.

Yabancı hocalardan şikayet edenlerin bu üçü de Felsefe bölümü hocaları olmaları da önemlidir

W. Peters, E. von Aster hakkında, onun İstanbul Üniversitesi'ndeki en aktif hocalardan biri olduğunu belirtmiş, ancak onun felsefe ile felsefe tarihi çalışmalarını ilerletmede ve genç felsefecilerin bağımsız ve verimli çalışmalar yapacak şekilde yetişmelerini sağlayamadığını bildirmiştir.

Nusret Hızır'a göre, felsefe öğretimi yabancı hocalar döneminde iyileşmiş gibi gözükse de bu bir yanılgıdır..... Felsefe eğitimi o zamanda kötüydü bugün de

3-Reform Sonrası Dönem

Macit Gökberk'in belirttiğine göre, 1950 yılında Felsefe Bölümü Türk hocaların sorumluluğuna geçmiştir

Reform sonrası yaklaşık ilk 15 yılı yabancı hocaların yönetiminde geçen Felsefe Bölümü'nde felsefe öğrenimi görerek hoca olan ilk kuşak, Macit Gökberk kusağıdır

1900'lerde doğan ilk kuşak felsefe hocaları şunlardır:

- Takiyettin Mengüşoğlu
- Halil Vehbi Eralp
- Macit Gökberk
- Mazhar Şevket İpşiroğlu

ikinci kusakta yer alan felsefeciler 1920'li yıllarda doğanlardır:

- Hüseyin Batuhan
- Bedi Akarsu
- İsmail Tunalı
- Nihat Keklik
- Nermi Uygur

✚ Reform sonrası ilk öbekte yer alan hocaların hepsi, felsefe eğitimi görmüşler, doktora yapmışlar ve öğretimlerinin bir döneminde uzun süreli yurtdışında kalmışlardır.

➤ İlk kuskaktan olan Vehbi Eralp, Takiyettin Mengüşoğlu ve Macit Gökberk kadar

etkili olmamıştır. Günün sorunlarını felsefe açısından yorumlayan yazılar yazmış ve eski şiiri etik açıdan değerlendirmiştir

- **Mazhar fievket ıpsiroğlu**, *Hegel Estetiği* adlı doktora, *Martin Heidegger* ve *Max Scheler*'de insan adlı doğentlik tezlerini yapmıştır. Bölümde estetik derslerini vermiştir. Felsefe öğretilerini yanında, sanat tarihi öğretilerini de görmesi ve ressamlığı onu sanat tarihi çalışmaları na yöneltmiştir.
- **Hüseyin Batuhan**, asistan olduğu 1948 ile Ortadoğ u Üniversitesine gittiği 1966 yılları arasında Bölüm''de görev yapmış, mantık ve dil konularında çeşitli makaleler yayınlamıştır. Diğer arkadaşlarıyla kıyaslandığında ürün verme konusunda en geride kalanlardandır.
- **Bedia Akarsu**, dil-kültür ilişkisi, ahlak öğretileri, çağdaş felsefe akımları, Atatürkçülük hakkında çeşitli yayınlar yapan bir çizgi izlemiştir. *Ahlak Öğretileri I: Mutluluk Ahlakı ve Ahlak Öğretileri II: Immanuel Kant'ın Ahlak Felsefesi Felsefe Terimleri Sözlüğü'nü* en önemli çalışmaları olarak kabul etmek gerekir. Her üç çalışma da Türkiye açısından temel kaynaklar olarak güncelliklerini korumaktadır.

Reform sonrasında yer alan hocalar, felsefeyi modern felsefenin özellikleri açısından anlamış ve bu bağlamda felsefeyle ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Genel olarak, tanıma-aktarma ağırlık olmakla birlikte,

Takiyettin Mengüşoğlu, İsmail Tunalı ve Nermi Uygur, kendi anlayışları çerçevesinde felsefe yapmanın gereğini yerine getirmişlerdir.

İsmail Tunalı ve Nermi Uygur, toplumsal sorunlara hiç değinmemişlerdir.

Takiyettin Mengüşoğlu *Tarihlilik ve Tarihsizlik* adlı yazısında şarklılık zihniyetini ağır bir şekilde eleştirmenin dışında, toplumsal sorunlarla ilgilenmemiştir.

Macit Gökberk ve Bedia Akarsu, Atatürkçülük ve Atatürk inkılaplarıyla çok yakından ilgilenmişler, bu konularda çok sayıda makaleler yayınlamakla birlikte, daha çok bu konuların siyasi yorumlarını yapmışlar, felsefi temellendirmelere gitmemişlerdir.

İLK KURULAN FELSEFE BÖLÜMLERİ

Ankara Üniversitesi DTCF Felsefe Bölümü

DTCF''nde (Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi) Felsefe Bölümü 1940 yılında kurulmuştur

1939-1942 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü''nün eski hocalarından olan **Mehmet Emin Erişirgil** ile Fransız düşünür **Oliver Lacombe**, felsefe bölümünün kuruluşunu gerçekleştirmişlerdir

Bölümün Kuruluş aşamasında Necati Akder ile Niyazi Berkes de yer almışlardır. Onlara daha sonra **Behice Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu**, Fransa'dan dönen **Ragıp Atademir** de katılmışlardır

Felsefe Zümresi adı verilen bölüm, Umumi Felsefe, Psikoloji ve Pedagoji, Sosyoloji bölümlerinden oluşmuştur.

Umumi Felsefe kendi içinde Felsefe Tarihi ve Sistematik Felsefe olarak ikiye ayrılmıştır.

İlk dört sömestride ver alan dersler:

- Büyük felsefe meselelerine giriş ve felsefe istilahlarına kavramağa hazırlanma;
- ontolojik, kritik ve etik meselelerin daha derin bir tahlili;
- formel mantık; mantık tarihi;
- ilimlerin mantığı ve metodu;
- umumi felsefe tarihi, umumi psikoloji ve çağdaş psikoloji cereyanları;
- sosyolojiye giriş;
- sosyoloji metodolojisi ve çağdaş sosyoloji meseleleri.

Programın son dört sömestrisinde su dersler bulunmaktadır:

1-Umumi felsefe :

- Teorik kısmı (varlık ve bilgi nazariyeleri)
- Normatik kısım (mantık, etik, estetik).
-

2-Felsefe Tarihi: Garp felsefesit arihi; şark felsefesi tarihi

3-Psikoloji: Psiko-fizik usulleri ve tatbikatı; çocuk ruhiyatı; gençlik ruhiyatı; içtimai ruhiyat.

4-Pedagoji: Terbiye ve Tedris usulü; terbiye tarihi; mukayeseli maarif sistemleri.

5-Sosyoloji: Sosyal müesseselerin tarihi Hem zümre içi hem de dışı ek dersler alınabilmektedir.

Öğretim başladığı yılda, Felsefe Enstitüsü kadrosuna **Suut Kemal Yetkin** estetik doçenti ve ısmail **Hakkı Baltacıoğlu** pedagoji profesörü olarak katılmışlardır

1942 yılında **Mehmet Karasan, Nusret Hızır, Bedii Ziya Egemen** kadroya eklenmişlerdir

ABD'den psikoloji bölümü profesörü **Carrol C. Pratt** getirilmiş ve bir yıl kalmıştır

1946'da kadroya **Doç.Dr. aydın Sayılı** katılmıştır Aynı yıl **Nusret Hızır** Felsefe Tarihi kürsüsü başına geçmiştir.

1948'de **Behice Boran** ve **Niyazi Berkes** kuruluş kanunu nedeniyle kadro dışı bırakılmışlardır

1949 yılında bu kürsüye Tahir Çağatay öğretim görevlisi olarak atanmıştır.

1953 yılında doçent olmuş aynı yıl gelen **Hans Frayer'le** birlikte kürsüyü yönetmiş,

1955 yılında Felsefe zümresine *ilim Tarihi Kürsüsü* de eklenmiştir .

Kendi yetiştirdikleri ve bilim tarihinde doktora yapan ilk asistan **Sevim Tekelidir**

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

Eğitim Fakültesinde felsefe dersleri vermesi için **1968** yılında **Ionna Kuçuradi**'ye teklif edilmiş o da kabul etmiştir.

1969 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde Felsefe bölümü Ionna Kuçuradi tarafından kurulmuş ve Türkiye'deki üçüncü felsefe bölümü olmuştur.

Hacettepe Felsefe bölümünde, diğer bölümlerde olmayan dersler okutulmuştur:

- İnsan felsefesi,
- Özgürlük sorunu,
- Sanat eserlerinde felsefi problemler,
- Türk düşünce tarihinde felsefe,
- Türk kamu hayatında felsefe problemleri,
- Türk devriminin felsefi temelleri ve değer felsefesi

ilk kadrolarında

- Füsun Akatlı,
- Bilge Karasu,
- Oruç Oruoba,
- Zeynep Aruoba,
- Ülker Gökberk,
- İsmail Demirdöven,
- Sevgi İyi yer almışlardır.

Nusret Hızır, Suat Sinanoğlu, Necati Öner, İbrahim Agah Çubukçu, Takiyettin Mengüşoğlu, Teo Grünberg, Adnan Onart, Şahin Yenişehirlioğlu gibi öğretim üyeleri ders vermişlerdir.

1980'li yıllarda **Süleyman Hayri Bolay, Necdet Sümer, Fehmi Baykam, Kurtuluş Dinçer, Sıtkı M. Erinç, Abdullah Kaygı, Harun Tepe, Levent Aysever, Aydan Saylan, Cemal Güzel** kadroya katılmışlardır

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

Felsefe Bölümü **1975** yılında kurulmuş, kuruluş aşamasında İstanbul Üniversitesi felsefe bölümü, DTCF ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden destek görmüştür.

Lisans, yüksek lisans ve doktora programları yürüten bölüm,

- Sistematik Felsefe ve Mantık,
- Felsefe Tarihi,
- Türk-İslam Düşüncesi,
- Bilim Tarihi gibi dört anabilim dalından oluşmaktadır.

Kuruluşundan itibaren bölüme destek veren öğretim üveleri:

- Hikmet Yıldırım Celkan,
- Muhittin Aşkın,
- Kenan Gürsoy,
- Eyüp Kemerlioğlu,
- HüseyinAkyüz,
- Neckettin Tozlu,
- Mehmet Akgün,
- Ali Osman Gündoğan,
- Nurten Gökalp,
- Abdulkuddüs Bingöl.

Bugün bölümün kadrolarından bulunan öğretim üveleri:

- Mustafa Yıldırım,
- Sebahattin Çevikbaş,
- Nevzat Can,
- Mine Kaya Keha,
- Uğur Köksal Odabaş,
- Münir Dedeoğlu,
- Kutsi Kahveci,
- Ali Utku,
- Muhammet Hanifi Macit,
- Rıdvan Küçükali.

ODTÜ Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

1963'ten itibaren Fen Edebiyat fakültesinde Beşeri Bilimler kadrosunda yer alan **Cemal Yıldırım ve Rasih Güney** Üniversite'nin öğrencilerine seçmeli felsefe dersleri vermişlerdir.

Felsefe, mantık, bilim felsefesi ve bilim metodu verilen dersler arasındadırlar.

1966 yılında **Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg** İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden ODTÜ Bilim Felsefesi ve Mantık Seksiyonu başlıklı anabilimdalına denk gelen birimi oluşturmuşlar

Teo Grünberg'in, Batuhan'la ortak idealleri, 1966 yılında gittikleri ODTÜ felsefe bölümü açmak olmuştur.

1983 yılında ODTÜ Felsefe Bölümü kurulmuştur

Mantık ve Bilim, Dil, Edebiyat ve Tarih seksiyonlarından oluşan **Beşeri Bilimler**

Bölümü, temelde öğrencilerin genel kültürlerini artırmayı ve entelektüel yeteneklerini geliştirmeyi amaçlamıştır

Mantık ve Bilim seksiyonunda verilen dersler sunlardır:

- Felsefe tarihi problemleri,
- bilim tarihi,
- bilgi teorisi,
- felsefesistemleri,
- dedüktif logic,
- indüktif logic,
- etik ve siyaset felsefesi,
- felsefe metinleri,bilim felsefesi,
- felsefi logic,
- matematik felsefesi,
- bilimsel devrim,
- bilimsel açıklama ve teoriler,
- çağdaş felsefe problemleri

1982 yılında yapı değişmiş fen edebiyat fakültesi oluşturulmuş felsefe seksiyonu sosyoloji bölümü altına konmuş ve **Teo Grünberg** Sosyoloji bölüm başkanı olmuştur.

Ayrıca, Cemal Yıldırım, Cemil Akdoğan, Pınar Canevi, Ahmet İmam, Harun Rızatepe, Suvar Köseraif, Şahabettin Demirel, Tahir Kocayığit, Erdinç Sayan kadroda yer alan kişilerdir.

1982’de YÖK, ODTÜ’de felsefe bölümü kurulmasına karar vermiştir.

Bölüm, felsefe tarihi, sistematik felsefe ve mantık, bilim tarihi anabilim dallarından oluşmuştur.

ÜNİTE:2 AHMET MİTHAT EFENDİ-FİLİBELİ AHMET HİLMİ-ZİYA GÖKALP-HİLMİ ZİYA ÜLKEN

AHMET MİTHAT EFENDİ

Eserleri:

- *Felsefe ve Feylosoflar,*
- *Felsefenin Sergüzeşt-i Ahvali,*
- *Hürriyetin Mahiyeti,*
- *Duvaradan Bir Sada,*
- *İnsan,*
- *Schopenhauer’ın Yeni Hikmeti*
- *Nevm ve Halat-ı Nevm (Uyku ve Haller),*
- *Voltaire Yirmi Yaşında ya da ilk Aşkı*
- *Ekonomi Politi*

- *Düğünlerin Çözümü* (Hallü'l-Ukad)
- *Paris'te otuz Bin Budist*
- *Ben Neyim? Materyalist Hikmete Müdafaa*

Felsefe bakışı:

Ahmet Mithat Efendi'ye göre **felsefe, yani hikmet**, insan zihninin bir çeşit pusulasıdır ki, hangi konu ve meselede olursa olsun insanın ortaya koyacağı en doğru hüküm, felsefenin kılavuzluğuyla gerçekleşecektir. Felsefe en eski şeylerdendir. İnsan zihninin düşünmeye başladığı andan itibaren felsefenin başladığı söylenebilir. Ona göre, hikmet, felsefe dedikleri şey, kesin tanımlara sahip değildir.

Hikmet sözlüklerde, adl, ilm, hilm, nübüvet anlamları yanında bunlarla ilgili olarak, *Kur'an ve incil* için de kullanılır. Ayrıca hikmet, eşyayı ve yaratılışı son derece sağlam ve açık olarak bilmektir; varlıklara dair bilgi sahibi olmak, hayırlı işler yapmak; şeklinde de tanımlanmıştır. Bu tanımlarda yer alan her terimden farklı anlamların çıkacağını belirterek, hikmetin tanımlanmamış olduğunu kabul etmektedir. Batı'da, felsefe teriminin durumu da benzerdir

Felsefenin ilk tanımını yaptığını bildirdiği **Pythagoras'a** göre, eşyanın tabiatını araştırarak seyredenler, filozoflardır.

- Doğu ve Batı'da felsefe yani hikmet hakkında ilerisürülen tanımlar sentezlendiğinde felsefe tanımının, "**her şeyin, her hükmün doğrusu**" olabileceği düşüncesine varmıştır
- **Gökberke** göre Felsefe (hikmet) (**doğruyu göstermekte şüphe taşımayan**), "**her şeyin, her hükmün doğrusu**" ise hakim (filozof), her şeyin doğrusunu yapan insan olmak zorundadır.

✚ **Düğünlerin Çözümü (Hallü'l-Ukad)** adlı çalışmasında, felsefe adı altında toplanan konuların çok çeşitli ve birbirlerinden farklı olduklarını bildirmiştir. Felsefede, tarih felsefesi gibi disiplinlerin yer alması, konu farklılıklarının göstergesidir. İlimlerin ilmi olarak felsefenin, matematik ve tabii ilimlerle ilişki kurulabildiğini, felsefenin bu türünün diğer felsefe alanlarından daha kesin ve doğru olacağını dile getirmiştir. Zanni ilimlerin temeli olan felsefe, ziyansız şeylerle kalmıyor. Diğer ilimlerle ilişkiye girdiğinde, kendine has kabiliyetindeki ihtilaf ve ekolleşmeyi derhal sözü geçen ilimlere de yansıtmaktadır. Ekonomi politik de, matematik ve fizik ilimlerle çok ilişkisinin olmasına rağmen zanni ilimlerdendir.

Ahmet Mithat, felsefe ve hikmeti ayrı anlamlarda kullanmıştır.,

- **felsefevi**, Batılıların birbirlerini nakzetme esasına dayanan bir takım düşünceler sistemi olarak görmüştür.
- **Hikmet** ise, varlığın, kainatın mahiyetini *Kur'an* hükümlerinin ışığı altında araştırma ve düşünme olarak ele almıştır.
- Bununla birlikte **şark hikmeti** için, felsefe tabirini de kullanmıştır

Ülken'in bildirdiğine göre, Ahmet Mithat, *Felsefe Feylesoşar* adlı yazısında, felsefenin bizde yeni olmadığını, kütüphanelerin bunlarla dolu oldukları, okunmadıklarından raflarda tozlanmışlardır. Çeşitli felsefe tarifleri vermiştir.

- İnsanlığın mahiyeti üzerine düşünce yürütmek
- İnsanın evrenle münasebetini düşünmek
- ilahiyat gibi tarifleri anmıştır.

Kendi tanımını şöyledir: “Evrenin (bütün kısımlarının) birbirleriyle olan bağlantı ve münasebetleri üzerinde düşünmektir”

Ahmet Mithat Efendi, metafizik sorunların hikmet sorunlarıyla ortak olduklarını göz önüne alarak, hikmet ile felsefenin birbirlerini dışlamadıklarını kabul etmektedir. Bununla birlikte, felsefe tarihinde ortaya çıkan farklı tutumların felsefeyi tartışmalı hale getirdiğini görmüştür. Felsefeyi insan zihninin düşünmeye başlamasıyla başladığının kabulü de, felsefe ile akıl yürütme ve mantık arasındaki ilişkiye dayandırmış olmalıdır. Felsefenin rehberliğinin gerekliliğini ileri sürmesi, felsefeyi önemseydiği anlamına gelmektedir.

✚ **Ahmet Mithat Efendi, bilim** konusunda da çeşitli görüşler ortaya koymuştur. Ona göre, fenlerde yeterince bilgi sahibi olunamadığından, **ilim ile fen** arasındaki fark üzerinde durulmamıştır.

Bunun örneği olarak, ilm-i hisap ile fenn-i hisabın ve ilm-i tarih ile fenn-i tarih terimlerinin birbirlerinin yerine kullanılmasını göstermiştir

Ahmet Mithat Efendi, iki türlü bilmeyi iki örnekle açıklamıştır.

- ✚ **Büyük Petro'nun dünyayı fethetmesini bilmek:** bu konu hakkında farklı görüşler ortaya atılabilir
- ✚ **iki kere ikinin dört ettiğini bilmek :** bu önermenin başka türlü olması mümkün değildir.

Şimdi bunun **ilkine “ilim”** ve **ikincisine “fen”** dediğinde, istenen ayırım gerçekleşmiş olur.

Fen bilgilerinin başka türüsü mümkün değildir Fenler, kanun ve akide temeline otururken, ilimde kanun ve akide aranmaz. **Hendese fen olarak kabul edilirken, şiir fen değildir.** Fen bilgisinde, bir şey hakkında verilen hükümler değişmediğinden, fenler ilimlerden daha güçlüdürler Ahmet Mithat, bu tanımlamalarıyla, ilim ve fenni birbirinden net bir şekilde ayırmıştır.

✚ **Ahmet Mithat Efendi,** mektuplar şeklinde biçimlendirdiği *Hallü'l Ukad (Düğümelerin Çözümü)* adlı iktisadi konuları ele alan kitabının başında ilimlerin tasnifini yapmıştır.

- Ahmet mitahat efendiye göre ilim **haber temeline** dayanır.

Birinci Mektup'ta, “

- Pozitif bilimler” ve “kesin bilimler” gibi ilimler nasıl şeylerdir?

- Bu ilimler, havayı, güneş ısını, denizlerin sularını, taşı, toprağında servetten mi sayarlar? sorularını dile getirmişlerdir

İkinci Mektup: ilimlerin değerlendirilmesine ayrılmıştır O, Mantıkta haber vermenin doğruluk şartlarını belirttikten sonra, ilmin haberler üzerine kurulduğunu ileri sürmüştür.

Farklı bilgiler vardır. Eskilerin *sibir* dedikleri de ilimdir, çağdaşların “**mekanik**” dedikleri de. Bazı ilimler diğerlerinin aleti olarak iş görürler.

Örneğin matematik ve geometri, astronominin aletleridirler Bazı ilimler,değerlendirmelerinde belirleyici olan ve birbirinden ayrılması gereken iki görünüm sunarlar.

Örneğin Tarih, doğrulukları ya da yanlışlıkları meçhul, hatta yalan olma ihtimalleri daha yüksek birtakım masalların toplamı olarak da görülebilir, doğru olma ihtimalleri daha yüksek, belki kesin hakikatlerden sayılan haberlerin toplamı olarak da.

- İlimler arasında salt hakikat ve kesinlik süretini almış ilim **matematiktir**.

Matematik, müspet ilimdir. Onun özellikleri hiçbir ilim de yoktur. Mantık da bu öbekte yer alır

Kozmografya ve astronomi, müspet ilimlerden değildir.

Fizik ve onun uygulaması olan mühendislikler “sciences exactes” kesin-sahih-ilimler öbeğinde yer alır

İlimlerde mutlak müspetlik matematik ilimlere ve en büyük doğruluk tabii ilimlere özgü kalıp, bunların diğer ilimlerle ilişkileri ne oranda olur ise, diğer ilimlerdeki kesinlik ve doğruluğunda o aranı aşamayacağı esasen kabul olunduktan sonra, bunların dışında birçok ilimler ve onların kolu olan fenler de, “**zanni ilimler**” adında bir genel unvan altında toplanabilirler.

- Bunların en esaslısı, en kapsamlısı da “**felsefedir**”

Zan. “kesin bilgi” hükmü bulunmayan, bize kesin bilgi elde ettirecek bazı gözlemlerin zihnimize yarattığı eksik hükümdür

Felsefe, hukuk, ekonomi gibi zanni ilimler ile bunların dallarındaki yanlışlıklarından kurtulmak için, tarih ve coğrafyaya başvurulmazsa, irşada ulaşmamız mümkün olmaz.

Özet olarak : Ahmet Mithat efendiye göre felsefe doğru yolu gösteren bir pusula gibidir. Felsefe doğruyu göstermek adına şüphe taşımaz.felsefe ve hikmeti aynı anlamda kullanmış olmasına rağmen aralarında fark olduğunu söyler.felsefenin bilimlerle olan ilişkisinden hareketle bilim konusunda da çeşitli düşünceler bildirmiştir,bilimi belli bir alana ilişkin haber olarak tanımlamıştır. Ayrıca bilimleri zanni ve kesin olarak sınıflamıştır.amaçladığı şeylerden biriside bilimlerle teknik arasında bağ kurmaktır.

FİLİBELİ AHMET HİLMİ

Eserleri:

- Tarih-i islam,
- Allah'ı inkar Mümkin müdür?
- ilm-i Ahvali Kur'an,
- Hangi Felsefi Ekolü Kabul Etmeliyiz? Üss-i islam,
- Huzur-i Akl ü Fende Maddiyun Mesleki Delaleti,
- Tasavvuf-i islami ve Funun-ı Cedide ve Felsefe,
- Amak-ı Hayal,
- Türk Ruhu Nasıl Yapılır,
- Müslümanlar Dinleyiniz,
- Üç Feylosof, Ahval ür-Ruh,
- Yeni Akaid,
- Şeyh Bedrettin,
- Bektaşiler.

Felsefe anlayışı

- ✚ **Hangi Felsefe Ekolünü Secmeliyiz?** adlı yazısında felsefeden ne anladığına ilişkin görüşler ortaya koymuştur. Yazının başında, “vatan ve milletimizi kalkındırmak için mevcut felsefe ekollerinden hangisini seçmenin uygun olduğu” sorusunun yöneltildiği belirtildiğinden felsefe ile toplumsal sorunlar arasında güçlü ilişkiyi kabul ettiği görülür.
- Yazıda **yöntem** sorunu üzerinde durmuş ve yöntemin felsefe açısından ne kadar önemli olduğunu sergilemiştir Ona göre, en iyi, en sağlam ve en bilimsel yöntem, **tahlildir.**

İslam dünyası ya da Doğu eleştirel bir şekilde incelendiğinde, en büyük eksikliğin yöntemsizlik olduğu görülür. Yöntemsizlik, açık ve belli bir idealizmin olmamasına yol açmıştır.

- Adı geçen yazının önemli bir özelliği de **elestiri** içerikli oluşudur. Filibeli, toplumun Avrupa karşısındaki konumunu çeşitli örneklerden hareketle ağır bir şekilde eleştirmiştir.
- ✚ **Filibeli**, felsefenin, düşünce aleminin hepsine şamil olduğunu ileri sürmüştür. Felsefe sistemleri yalnız siyasi düşünce itibarıyla değil, daha birçok tali düşünceler sebebiyle de birçok ekollere ayrılmaktadır

En yaygın ekoller

- **Tenkitçilik** (Crititicsime),
- **İspatçılık** (Positivisme),
- **Tekamülcülük** (evolution)
- **Ruhçuluk** (spiritualisme)
- **Maddecilik**yaygındır.

Ayrıca **Ernest Heackel'in** Fertçilik (Monisme),
Schopenhauer ve Hartmann'ın bilinç dışılıkçılığı etkinlerdir

Filibeli"ye göre **ekoller** eksiktir ve sistem halini almamışlardır, bununla birlikte içlerinde bazı hakikatleri barındırmaktadırlar. Ancak hepsinde de gerçekliği sabit olmamış, bazı teoriler ve hipotezler yer almaktadırlar

Bilimsel düşünce ölçü alınırsa, mevcut sistemlerin hiçbirin kabulüne imkan yoktur.

- ✓ Maddecilik, ispatlanamaz faraziyeler üzerine kurulduğundan, bilimsel düşünceye ve bilimin esaslarına aykırıdır.
- ✓ Ferdiyetçilik ve ispatçılık (pozitivizm) de benzer durumdadırlar
- ✓ Tenkitçilik, şüphecileri hatırlatacak kadar renksiz ya da değişikendir.
- ✓ Tekamülcülük, **pozitivizm ve tenkitçiliğin** eksikliklerini gidermek için ileri sürülmüş, bilimselliğe yaklaşmakta, ancak dayandığı faraziyelerin ispatlanamaması, dogmatizme yaklaşması olumsuz özellikleri arasındadır.
- ✓ Ruhçuluk, önceleri bilimsel düşünceden uzak durmuştur, son zamanlarda dikkat çekici gelişmeler göstermiştir

Her felsefenin hem hataları hem de gerçekleri içinde barındırdığını belirten Filibeli"ye göre, seçme konusunda, sanayi iktisat, idare vs gibi işlere ait hususlarda bilim ve tecrübenin gösterdiği esasları kabul etmeli; felsefi ve ahlaki konularda ise "her ekolün taşıdığı hakikatleri alma, ortaya çıkacak olan seçme ve ayıklama yöntemini tercih etmekten daha güvenli bir yol yoktur"

✚ **islam Tarihi** adlı kitabında, felsefenin alanını, ilimle karşılaştırmalı olarak ele almıştır.

Filibeli'ye göre bir şeyin "**nasıl olduğunu**" incelemek" **ilme**
"**niçin öyle olduğunu**" inceleme" "görevi de **felsefeye** aittir.

Adı geçen kitapta, felsefeye ilişkin görüşleri ahlak ve din konularında yoğunlaştığı söylenebilir.

Ahmet Hilmi'ye göre ahlak da insanlık için en önemli unsurlar arasındadır. Ona göre, insanlık ahlak ile diğer varlıklardan ayrılmış ve seçkinleşmiştir. İnsanlık olarak tarif edilen sistem, ancak ahlak ile ayakta kalabilmektedir.

Acaba, din ve ahlak ayrı şeyler midir? Din olmadan Ahlak olabilir mi? sorularını Sokrates üzerinden cevaplamıştır. Sokrates ve onun takipçileri din ve ahlakı iki ayrı şey olarak kabul etmişlerdir.

Sokrates'i böyle düşünmeye iten iki sebep:

1-yaşadığı çevre ve dönem.

2-Fazilet sevgisi

Ahlakın asıl konusu görevdir. Söz konusu görevin yerine getirilmesi zorunlu ve kutsaldır. Görevin yerine getirilmesi ve kutsal olması için kutsal bir esasa dayanması gerekir.

Kutsal esas, kısaca “**uluhiyet düşüncesi**”nden ibaret olup, “**ölümden sonra dirilme**” ve “**yaptıklarını mükafatını ve cezasını görme**” düşüncesiyle anlatılmıştır.

Bu fikirler sisteminin bütünü, bir dini oluşturur. Bu ilkeler çekildiğinde, ahlaktan bir şey kalmaz Dolayısıyla ahlakla din iç içedir.

Filibeli’ye göre din ile bilim arasında bir çatışma yoktur. Bilim kendi alanında kaldığı sürece en büyük otoritedir.

Filibeli, üç büyük dinin, bilimsel düşünceye uyup uymadıklarının analizini yapmıştır. Analiz için, felsefe ve bilimin kendilerine mahsus sahalarını akılda tutmak ve bunların birbirlerine karıştırmamak gerektiği üzerinde durmuştur. Eğer bir felsefe ekolü, bilimsel kaide ve düsturlara düşmemek amacındaysa, bilime ait şu genel ilkelere uyması gerekir:

- 1-Olayların ardışıklığından çıkarılan “**zaruret ve kanun**” düşünceleri,
- 2-Olayların analizi neticesinde ortaya çıkan “**genel irtibat ve denge**” fikirleri.
- 3-Varlıkların incelenmesinden elde edilmiş olan “**maddenin birliği ve kuvvetin birliği**” fikirleri.
- 4-Madde ve kuvvetin incelenmesinden anlaşılan “**maddenin ve kudretin birliği**” fikirleri.
- 5-Bilimsel incelemelerin sonucunda zaruri olarak meydana gelen “**varlık**” fikri

Bu fikirler, yalnız bilimsel bilgilerden çıkarılmış olmayıp, her felsefe ekolü ve hatta bu fikirlere aykırı olanlarda bile bunlar içkindir.

Bu fikirler, ancak **tevhit fikri** kabul edildiği zaman maneviyat ve vahdaniyetle çatışmaz. **Teşbih fikrinde** “tabii ve mantıkî sınır, materyalizm ve sensüalizm” ekolleridir. **Tenzih fikrinde** ise “tabii ve mantıkî sınır, aşırı idealizm yahut nihilizm” ekolüdür.

Yalnız tevhit fikri, vicdani bilgilerin olduğu gibi, bilimsel bilgilerin de gerçekliği bakımından gelişimine engel olmaz. Bu nedenden dolayı en büyük düşünürler, kurtuluşu **tevhit dininde** bulmuşlardır.

- Tevhit fikrine dayalı yegane din, **islam’dır**

Musevilik ile isevilik, tenzih ve tenzih esaslarına sahip olduklarından tevhidi geri plana ittiklerinden bilimle ilişkilerinde çatışma olmaktadır.

- Mevcut dinler arasında tabii din diye vasıfandırılmaya lâyık olan din, **islam’dır.**

Özet olarak: Ahmet Hilmi felsefeyi toplumsal sorunların çözümüyle ilişkili olarak ele almıştır. Öne çıkardığı en önemli sorun yöntemdir. ona göre en iyi bilimsel yöntem tahlil (analiz) yöntemidir. Felsefeyi dinin yardımcısı ve tamamlayıcısı olarak tanımlamıştır.

ZİYA GÖKALP

Eserleri

- *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak;*
- *Türk Töresi;*
- *Türkçülüğün Esasları;*

- *Türk Medeniyeti Tarihi*
- ✓ **Türklesmek, İslamlasmak, Muasırlasmak adlı kitap, Türk Yurdu** dergisinde yayınlanan makalelerden oluşmuştur. Kitabın temel konusu başlıkta geçen unsurların tarihsel olarak nasıl ortaya çıktıkları ve ne türden anlamlar yüklenildiğinin tartışılmasıdır.

Adı geçen kitap şu bölümlerden oluşmaktadır:

Üç Cereyan, Lisan, Anane ve Kaide, Hars Zümresi Medeniyet Zümresi, Türklüğün Başına Gelenler, Terbiye, Mefkure, Türk Milleti ve Turan, Millet ve Vatan, Milliyet Mefkuresi, Milliyet ve İslamiyet.

Bölüm başlıklarından da anlaşıldığı gibi, varoluş sorunu yaşayan toplumun yeniden biçimlendirilmesi için değer sistemlerinin tarihsel ve teorik tartışmaları yapılmaktadır.

- ✓ **Türk Töresi** : Kitabın ilk bölümü olan **Türk Töresi'ne Dair Arasturmalar** başlığı altında, törenin anlamı ve tanımını yapmıştır.
Bölümün sonunda, **Türk Töresi** adlı kitapta, Türklerin islamiyet öncesi dini töreleri ile hukuki törelerini inceleyeceğini bildirmiştir. Bu bağlamda dini mantık, takvim, inanç değeri olan hayvanlar, Şamanist inançta ilahlar ile ruhlar ele alınmıştır. «kili tasnifin Türkler ve Çinliler»deki durumu, Oğuz dini, il dininin esasları, Eski Türk kozmogonisi ve ilgili efsaneler, Eski Türklerde kainat anlayışı gibi konular incelenmiştir.
- ✓ **Türkçülüğün Esasları (1923)**. Türkçülük tarihi, Türkçülüğün tanımı, Turancılık, hars ve medeniyet, maddecilik, mefkurecilik, milli vicdan, dil, sanat, ahlak, hukuk, din, iktisat, siyaset ve felsefe gibi başlıklar Türkçülük çerçevesinde bütünlüklü bir yapı olarak ortaya konmuştur.
- ✓ **Türk Medeniyeti Tarihi** ilk kısmına **islamiyet'ten Evvel Türk Medeniyeti** adını vermiştir. Diğer dönemler ve ciltler yazılamamıştır. Yayınlanan kısım islamiyet öncesini konu edindiğinden büyük ölçüde **Türk Töresi** kitabının içeriğiyle örtüşür. Başlangıç bölümünde medeniyet, Türk harsı ve medeniyeti, göçebelik ve Türk töresi, medeniyet ve ırk konularına yer verilmiştir.
 1. kitap, islam öncesi Türk dini,
 2. kitap, Türk Muakalesi (ya da mantık),
 3. Kitap, islam öncesi Türk devleti,
 4. Kitap, Türk ailesi,
 5. Kitap, Türk iktisadi başlıklarını içermektedir.

Felsefe Anlayışı

- ✚ **Bugünkü Felsefe** başlıklı yazısında, felsefenin bir zamanlar ilimlerin anası olduğu, müspet ilimlerin ortaya çıkmasıyla birlikte analık vazifesinden vazgeçip **ilimlerin zabıtası** haline geldiği ileri sürülmüştür.

İlimlerin gelişmesi ve bağımsızlaşmalarına bağlı olarak, felsefe metafiziğe yönelmiştir. Ona göre ilim, görünen varlıklar, metafizik ise gören ve görünen varlıklar üzerinde durmuştur

Felsefeyi, ilim ve metafizikten ayıran Gökalp'a göre, **felsefenin yeni çalışma alanı kıymetlerdir**

Bugünkü felsefe, umumi bir ahlaktır Felsefe, “akıl”ın umumi kanunlarını, “hassasiyet”in hususi farklarını keşif ve tahlil ettikten sonra, bugün “irade”nin ulvi gayelerini taharri ediyor. Bugünkü felsefenin usulü “*keşif ve tahlil*” değil, “*takdir ve ibda*”dır

- ✚ **Felsefe Dersleri** adlı kitabının girişinde felsefeyi, akademik bağlamda ele almıştır. Ona göre, bilim-felsefe ilişkisinde, felsefe, bilimlerin ortaya koyduğu yasaları toplayarak bilimlerin bilimi anlamında, bilimler felsefesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Gökalp, felsefenin özelliklerini bilimle karşılaştırarak, açıklamıştır. Ona göre felsefe, bilimden, **konusu, gayesi, yöntemi ve sonuçları** itibarıyla dört açıdan farklıdır. **Konu**, Bilimlerin konusu hadiselerle sınırlıdır. Felsefenin konusuysa, bütün hadiseleri konu edinmekten başka ruhumuzdaki tahayyüller ve fikirleri de konu edinir

Gaye, bilimlerin gayesi, hadiselerin yasalarını bilmektir. Felsefede gaye, manevi tabiatımızı idare etmektir. Bilimler faydacıyken felsefe idealisttir

Yöntem, bilim salt akla dayanır, deney ve gözlemlerle yapılan şeyleri kabul eder ve akıl hakimdir. Felsefe, akıl ile duygu ve bunların toplamı olan kalbe dayanır. Bilimden beklenen aklın tatmininden, felsefeden beklenen, aklımızı, ruhumuzu, irademizi tatmin etmesidir. Felsefe, bilime muhalif olmamalı, manevi ihtiyaçlarımızı tatmin etmelidir

Sonuçlar, **bilimin sonuçları**, milletler arası ve dinler arasıdır. **Felsefenin sonuçları**, zamana, topluma, şartlara göredir.

Gökalp, felsefenin bölümlerinden de bahsetmiştir. Ona göre, Allah nedir? Madde nedir? türünden sorular, asıl felsefe olan **metafiziğin konularıdır** ve bilimsel felsefe uğraşmaz.

Felsefenin diğer kısmı, ahlak, estetik ihtiyaçlar ve psikolojik ihtiyaçlardan meydana gelir ve bilgi felsefesi onun tabiatını, kaynağını ve sonucunu arar, buna da **değerler felsefesi adı verilir**.

Bir de maddenin, hayatın, ruhun vicdanın, bunların mahiyetini, kaynaklarını ve sonuçlarını inceleyen **varlık felsefesi** vardır.

Bunların hepsi ,zeka ve şuur ve insan vicdanıyla olacaktır .Bunları da incelemek gerekir ki buna **şuur felsefesi** denir ve psikoloji ile sosyolojiye dayanır.

Bu yüzden bütün felsefe kitapları önce psikolojiyle başlar, sonra mantık, din, estetik

ve metafiziğe geçer

Felsefe Dersleri kitabının ana başlıkları, **Ruhiyat, Lisan ve Sanat, Mantık, Ahlak Metafiziktir**. Böylelikle akademik felsefenin temel sorunlarına değinmiştir. Bununla birlikte diğer yazılarında felsefeyi oldukça farklı bir bağlamda ele almıştır.

- ✚ **Eski Türklerde Felsefe** adlı yazısında, eski Türklerde dinden ayrı bir felsefenin olmadığını, din ile felsefenin aynı şey olduklarını belirtmiştir.
- ✚ **Türkcülüğün Esasları** adlı kitabının **Felsefi Türkcülük** bölümünde felsefeyi bilimle karşılaştırmalı bir şekilde ele alarak bu konudaki anlayışını ortaya koymuştur. Ona göre ilim, nesnel ve müspet olduğu için milletlerarasıdır ve bundan dolayı ilimde **Türkcülük** olmaz. Fakat felsefe, ilme dayanmış olmakla birlikte ilmi düşünüşten başka türlü bir düşünüş tarzıdır.

Felsefe, maddi ihtiyaçların zorlamadığı ve mecbur etmediği, menfaatsiz, garazsız, karşılıksız bir düşünüşdür. Bu nevi düşünüşe **spekülasyon** adı verilir. Bunun Türkçedeki karşılığı **muakaledir**

- ✚ **Felsefeye Doğru** adlı yazısında **filozofu**, aklıyla kalbini telife çalışan, müspet ilimlerle kıymet duyguları arasındaki ihtilafı daimi bir sulh ve ahenk haline getirmeyi gaye itti haz eden kimse şeklinde tanımlanmıştır. Ekseri adamların aklıyla kalbi arasında kendiliğinden bir ahenk ve anlaşma bulunduğu için, bu gibi kimselerin felsefeye ihtiyaçları yoktur. Kalp ile akıl arasında çatışma yaşayanlar, bundan kurtulmak için felsefeye yönelmelidirler
- ✚ **Türklesmek İslamlasmak Muasırlasmak** adlı kitabında, felsefe ve filozof konusunun daha farklı ele alınmıştır. Ona göre, fenler sanayiden doğar. Sanayi sevk ve idareyle uğraşır. Bizde fen tahsili bir vasıta değil, bir gayedir. Bizim fencilerimiz yalnızca fenden bahsederler ama tatbikat iktidarından yoksundurlar. Bu anlamda, bizde, hakiki anlamda felsefe ve filozof yoktur.
- ✚ **Türkcülüğün Esasları'nda** filozof ile hakim arasındaki benzerlik ve farklılıklara değinmiştir. Hür felsefeye göre, hakikat meçhuldür. Filozofun görevi, bu meçhul hakikati geleneklere bağlı olmaksızın, arayıp bulmaktır. Hakimin vazifesi, esasen bilinen bu hakikatleri akli delillerle ispat ve teyit eylemektir. Usullerindeki bu farktan dolayıdır ki hakimler, filozof adıyla anılmak istememişler.

1. İlim: Ziya Gökalp'e göre, asri milletlere katılmak için zorunlu bazı şartlar vardır ve bunlardan en önemlisinin de ilme doğru gitmektir.

Milletlerin düşünüşü,

ilim ile felsefe; *duyuşu*

din ile sanat; *iradesi*

ahlak, siyaset ve iktisattır.

- Başka bir deyişle asri bir millet, müspet ilimlerde düşünen bir mahluk demektir

İlmin mefkuresi (amacı), bütün kanunları ihtiva edebilecek *en yüksek bir kanunu keşfetmektir*. İlmi bilginin esası, vakaları bilmekten öte nedenleri bilmektir. Ziya Gökalp, ilimin bilmek arzusundan doğduğu ve bilmeyi, bilmek için sevmemiz yanında, bilmeyi, hayatın pratik zorunluluklarının çözülmesine yardımcı olduğu için de severiz, düşüncesindedir.

Ona göre ilmin konusu, zekanın bilmek istediği şey, eşyanın hikmetleridir; *sebepler ve kanunlardır*. Bilmek, sadece eşyanın ne olduğundan haberdar olmak değil, onu izah etmek, yani hikmetlerini bulmaktır.

İlim, cemiyetin bütün fertlerini müşterek kanaatlerle birbirilerine bağlaması yanında, *iyi ile kötüyü de gösterir*. Ayrıca ilim, gelenekçiler ile yenilikçiler arasındaki tartışmalarda belirleyicidir.

İlim insanların yıllarca çalışarak ulaştıkları keşişerin zembereği, *mesleki mefkurelerdir*. Mefkuresiz adamların hakiki ilim adamı olamadıkları bundan ileri gelir Gökalp Bir yandan ilmin teorik özelliklerini öne çıkarmış bir yandan da onun toplum üzerindeki etkilerini konu edinmiştir.

2. Mefkure: Gökalp, *Mefkure Nedir?* adlı yazısında, mefkure sorununa kıymetlerin kökenini tartışmak için değindiğini belirtmektedir. Ona göre, mefkure değişimlerine bağlı olarak kıymetler de değişmektedir. Ayrıca, düşünürler mefkureyi farklı tanımladıkları gibi, mefkure toplumlara göre değişmektedir.

İçtimaiyat ilmine dayanarak mefkureyi tanımladığını belirten Gökalp'e göre mefkure, istikbalde vasıl olacağımız gaye, bir hedef demek değil, *cemiyetin buhranlı dönemlerinde yaşanan bir hayat tarzıdır*.

Mefkure, Gökalp'in geliştirdiği bir anlayıştır. Toplumsal bir gaye doğrultusunda birlikte hareket etmek, sorunların üstesinden gelmek temeline dayanmaktadır. Belirlenen gaye yönünde ilerlerken ortaya çıkan değerler ile kurumlar gibi kültürel ürünler kültürel yapıyı zenginleştirmektedir.

Mefkure, ferdi bir fikir değil, içtimai bir gerçekliktir ve bu nedenden dolayı fertler tarafından meydana getirilemezler. O, içtimai sebeplerden kendi kendine doğar.

Mefkure, bir şeniyet olduğu için, onun da ilmi yapılabilir. Bu ilim de tabii ilimler gibi müspet usullere bağlı kalmak gerekir. Bu ilim de sosyolojidir

Maddiyat alanında bilmek, yapabilmektir. Mefkureler ve kıymetler sahasında, bilmek yapabilmek değildir, *belki yapabilmek, bilmektir*

3- Ahlak: Gökalp'a göre, insana normal gösteren ilim, orijinali gösteren deha olduğu gibi, ideali *mefkureyi* tanıtan da ahlaktır. Ailenin esası olan *velayeti hassa* ile devletin temeli olan *velayeti amme* kuvvetlerini ahlaktan alırlar.

Gökalp Ahlakın çeşitli türlerinin olduğunu kabul etmiş ve bunları sınışıyarak tanımlamıştır:

- Vatani ahlak, mesleki ahlak, aile ahlakı, cinsi ahlak, medeni ahlak, milletlerarası ahlak

Burada sadece ilk ikisi üzerinde durulmaktadır.

Eski Türklerde **vatanı ahlakın** çok kuvvetli olduğunu, Gök Tanrı ile il (**Gök Tanrı'nın gölgesi ve millet olarak tanımlaması, terime farklı bir anlam verdiğini göstermektedir.**) arasındaki ilişkiye dayanarak ileri sürmüştür.

Bağlılığın göstergesi olarak, her Türkün Gök Tanrı'nın gölgesi olan **il'e** yani millete bağlılığı göstermiştir. Ayrıca Mete'nin, savaşmamak için atını ve karısını düşmanlarına vermesi de vatanihlak için diğer örnektir Eski Türklerin, töreyi kültür olarak kabul ettiklerini ve töreye bağlılıklarını da **Kaşgarlı**'ya atıfı belirtmiştir.

Mesleki Ahlak: Önem açısından ikinci sıradadır. Eski Türkler, mesleğe yol demişler ve yolda büyüklüğü soyda büyüklükten değerli görmüşlerdir. Ahilerin meslekler üzerindeki etkisi ile Osmanlılonca sisteminde devam etmesi üzerinde durulmuş ve artık ihtiyaçları karşılayamadı klarından loncaların yeniden düzenlenmeleri gerektiği belirtilmiştir.

HİLMİ ZİYA ÜLKEN

Eserleri

- *Aşk Ahlakı*
- *Türk Tefekkürü Tarihi*
- *İnsani Vatanseverlik*
- *İslam Düşüncesi*
- *Felsefeye Giriş I-II*
- *Bilgi ve Değer*
- *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi I-II*
- *İslam Felsefesi Kaynakları ve Felsefesi*
- *Varlık ve Oluş*
- *İlim Felsefesi*
- *Genel Felsefe Dersleri*
- **Ask Ahlakı:** adlı kitap, ahlak sorunlarını çeşitli yönleriyle ele almaktadır. Bu bağlamda, metafizik ahlak, formalist ahlak, epistemolojik ahlak, normatif ahlak, kişilik, değer ve hüküm konuları incelenmiştir.
- **Türk Tefekkürü Tarihi** adlı çalışması, düşünce tarihi başlığıyla yayınlanan nadir kitaplardan biri olduğu gibi, belki de ilk ve tek kitaptır. Ülken, Türk Tarih Cemiyeti tarafından Türk Hikmet ve Türk Mistisizmi'ni yazmakla görevlendirilmiş ve bu çalışma ortaya çıkmıştır.
- **İnsani Vatanseverlik** adlı çalışma, ahlak temelli bir içeriğe sahiptir. İnsani vatanseverlik, karşılıklı etki teorisi, şahsiyetçilik, vatan ve demokrasi, tarihte büyük insanlar başlıklı bölümlerden oluşmuştur.
- **İslam Düşüncesi** Kitap, İslam dininin temelleri, kelimeler, Allah meselesi, fıkıh, rafizi doktrinler, tasavvuf, felsefe, Endülüs mektebi, işrakî mektebi, müstakîl filozoflar, kati ilimler (matematik, fizik), Tıp ve tabii ilimler gibi bölüm başlıklarını içermektedir.

- **Felsefeye Giriş I** Kitap, düşünce ve hakikat, felsefi düşüncenin türleri, felsefenin konusu, felsefe konusunda ilk araştırmalar, mantık problemleri, matematik ilimler, fizik ilimler, biyolojik ilimler bölümlerinden oluşmaktadır.
- **Felsefeye Giriş II** . İnsan ilimleri, tarih, içtimai ilimler ve sosyoloji, psikoloji ve ruhi ilimler, tabiat, makine ve gayelilik, insan ve çevresi, sanat, ahlak, din gibi bölümlerden oluşmuştur.
- **Bilgi ve Değer**. Bilginin ortaya çıkış şartları ile ilgili kavramların nasıl temellendirildikleri, farklı düşünörlere başvurularak incelenmiştir..
- **Türkiye’de Çağdas Düşünce Tarihi** Türk Tefekkür Tarihi kitabında bölümlediği Türk tefekkürünün üçüncü ve son bölümünü ele almıştır.
- **Türkiye’de Çağdas Düşünce Tarihi, II** Tanzimat, I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri olmak üzere dört bölüm halinde incelenmiştir.
- **İslam Felsefesi Kaynakları ve Felsefesi** Kitap, islam felsefesinin kaynakları, Yunan’dan islam’a geçiş, tabiat felsefesi, islamda atomculuk, akılcı din felsefesi, Endülüs’te Meşşai felsefesi, islam dünyasında Yahudi filozoşar, işrakilik, bağımsız filozoşar, tasavvufi felsefe, islam aleminde müsbet ilimler, islam ilim ve felsefesinin Batı’ya tesiri gibi bölümlerden oluşmuştur.
- **Varlık ve Olus** Varlık konularını içermektedir. Kitapta, başka yollardan geçerek, bütün doktrin çalışmalarına rağmen felsefenin ilerleyen ortak bir temele dayandığını, bundan dolayı mantıkta, ontolojide, axiolojide, insan düşüncesinin bel kemigini teşkil ettiğini ileri sürölmüştür. **Varlık ve Olus** kitabı, çağdas fizikteki tamamlayıcılık fikri, EŞatun’un Dyade (ikilem) fikri ve Husserll fenomenolojisi dayanak olarak alınarak geliştirilmiştir
- **İlim Felsefesi** Kitap, ilim teorisi, ilim teorileri arasındaki tartışmalar, ilim teorisinin temellendirilmesi, bilen varlık olarak insan, kategorileşme, akıl yürütme şekilleri gibi bölümlerden oluşmaktadır.
- **Genel Felsefe Dersleri** adlı kitabın önsözünde **Genel Felsefe Dersleri**’ni, 1928’den beri yazdıklarının bir özeti olarak sunulmuştur.

Metafizik, Felsefeye Giriş 1, Felsefeye Giriş 2i Bilgi ve Değer Varlık ve Olus adlı kitaplarında felsefe hakkındaki görüşlerini anlattığını bildirmiştir Kitap, mantı, bilgi teorisi, varlık teorisi, ontoloji bölümlerinden oluşmuştur.

Felsefe Anlayışı.

✓ **Ülken’e göre** felsefenin konusu, her şeyden önce ilk felsefedir. **İlk felsefe**, ilimler ve doktrinlerde ortaktır. İlimlerin teorilerinde de bazı fikir ayrılıkları doğarken ilk felsefede doğamaz. Çünkü düşünmek ve ortak metotlara göre ilimleri kurmak mümkün olmazdı.

İlk felsefeyi yöntem olarak kabul eden Ülken, onu varlık sorunuyla da ilişkilendirmiştir. Ona göre felsefenin konusu, gerçekte veya insan eliyle yapılmış olarak varolan her şey üzerinde, tahlilci ve tenkitçi düşüncedir.

Mantıki düşüncenin eleştirdiği ve taradığı konular üç türdür:

- 1-Varlık üzerine düşünmek, varlık felsefesi
- 2-Bir varlık nevi olarak bilgi üzerine düşünmek, bilgi felsefesi.
- 3-Değerler üzerine düşünmek

Bu üç alan felsefenin başlıca uğraşlarını ortaya koymaktadır. Felsefenin, bütün bilgilerimize dayanak olan ilk ilkelerin ve ilk olguların bilgisi olması gerekir.

Felsefenin ilerleyici bir bilgi olması, insan ruhu ve zekasının bütün eserleri üzerinde her devirde yenilenen bir sentez olabilme gücü de buradan ileri gelir . Filozoşarın sistem kurma gayretleri eskiyi yıkıp kendine göre yeni bir bina yapmak için değil eskiyi tamamlamak, düzeltmek ve onu ilerletmek içindir.

Felsefenin çeşitli sorunlarını tartışan Ülken, felsefeyi, bir hikmet, varlık, bilgi,ilk ilkeler, yöntem gibi temel değerleri kendine barındıran bir düşünme tarzı olarak gördüğü söylenebilir.

ÜNİTE:3 MACİT GÖKBERK-TAKİYETTİN MENGÜÇOĞLU-NERMİ UYGUR-İSMAİL TUNALI

MACİT GÖKBERK

Eserleri

- *Kant ve Herder'in Tarih Anlayışları*
- *Tarih Bilinci*
- *Felsefe Tarihi*
- *Felsefenin Evrimi*
- *Hegel'in Devlet Felsefesi*
- *Leibniz'in Alman Dili Üzerine Görüşleri*
- *Pozitivizmve Geist Felsefesi*
- *Nicolai Hartmann'ın Problemler Tarihi*
- *Hegel'in Felsefesi- Yaşayan Yönleriyle*
- *Batı anadolunun yetiştirdiği filozoflar*

Asistanlığından itibaren Felsefe Bölümü'nde geçirdiği kırk yılı aşkın sürede, 3 telif kitap,

- ***(Değişen Dünya Değişen Dil adlı kitap makalelerin toplanmasından oluştuğundan, telif eser olarak kabul edilmemiştir.)***
- ***Kant ve Herder'in Tarih Anlayışları*** Bu eserinde Aydınlanma dönemi özellikleri çerçevesinde, tarih felsefesinin önemini göstermeyi ve sahip olduğu nitelikleri tanıtmayı hedeflemiştir. Tarih sorununa daha çok tarih metafiziği anlamında ele almış,tarih bilgisi sorunuyla ilgilenmemiştir.

- **Tarih Bilinci** Adlı yazısı bir kenara bırakılırsa tarih sorununu doğrudan konu alan başka bir çalışma yapmamıştır. Bununla birlikte Aydınlanma anlayışını benimsemesinin gerekçelerini adı geçen kitaptan çıkarmak mümkündür.
- **Felsefe Tarihi** Adlı ikinci kitabının amacı, Önsöz’de, “felsefe problemlerini çözmenin sürecini anlatan felsefe tarihinin standartlaşmış bilgilerini öğrenciye tanıtmak” şeklinde ifade edilmiştir.
- **Felsefenin Evrimi** adlı kitap *Felsefe Tarihi*’nin bir özeti şeklindedir.

Felsefe Anlayışı

Macit Gökberk, felsefeyi doğrudan tanımlamamış, dolaylı yollardan felsefeden ne anladığını belirtmiştir. 1947’de yayınladığı ***Leibniz’in Alman Dili Üzerine Görüşleri*** adlı yazısında, felsefenin başlıca işlerinden biri, **çağın kültürüne bilincini duyurmak**, bu bilinci sistemli bir aydınlığa ulaştırıp kültürün gücünü artırmak olduğunu bildirmiştir. Felsefeden yalnız teorik bir aydınlanma değil ,pratik düzenimizin ışığa çıkan yollarını da bize göstermesini bekleriz,başka bir deyişle felsefe hayatımıza kılavuzluk eder.

Felsefe ile çağ arasındaki ilişkiyi, 1948’de yayınlanan ***Kant ve Herder’in Tarih Anlayışları*** adlı çalışmasında da kurmuştur. “Felsefe, lüks değildir. Biz bir gereksinme yüzünden felsefe yaparız; çünkü yaşamımızın anlamı karanlıktır.

Gökberk’in ilk çalışmalarında, felsefeden ne anladığına ilişkin görüşleri şu şekilde özetlenebilir: Felsefe, çağın kültürüne bilinci duyurmak, kültürün gücünü artırmak, bunalım dönemlerinde bütün varlığımızı kucaklamak, sadece teorik aydınlanma değil pratik düzenin ışığına açılan yolları göstermek, hayata rehberlik etmek, karanlık bir anlama sahip hayatı aydınlatmak, din yeterli olmadığından hayatı anlamlandırmak, bugünün insanına ışığını kendi bulmasında yardımcı olmak için kültürel yapı içinde oluşan, ferdin belirlenmesi görevlerini yerine getirmektedir.

- **Gökberk, Batı Anadolu’nun Yetiştirdiği Filozoşar** adlı 1960 yılında yayınladığı yazıda, felsefeyi başlatan unsurun tutum ve yol olduğunu belirtmiştir Gökberk’e göre felsefeyi başlattığı kabul edilen **Thales** öncesi, **mit temelli şemayı** insan kendisi düşünüp meydana getirmemiş, onu hazır bulmuştur.Gökberk, felsefenin ortaya çıkışını, bir **tutum** farklılığı olarak görmektedir. Mitik yapının terk edilmesi ve insan, dünyadaki yerini **aklıyla** temellendirmesi felsefenin kökeni olarak görülmektedir. Ayrıca felsefenin **varlık**, ana madde, **köken** sorunlarıyla ilgilendiği belirtilmiştir.

- **Felsefenin Evrimi** Felsefe tarihi neden gerekli? sorusunu cevaplamak için, felsefe nedir?

sorusunu öne çıkarmış ve bu sorunun yanıtının kolay olmadığını belirtmiştir. **Ona göre felsefe**, felsefeye özgü olan, iyi, doğru, güzel nedir gibi bir takım soruları, özel bir tutumla ele alır. Felsefede görülen tutum da, hep temele kadar gitmek, sonuna kadar gitmek çabasıdır. Ona göre **felsefe tarihi**, felsefeyi oluşturan belli başlı filozoşarın sürüp giden bir tartışması

şeklinde de görülebilir. Sorunların ortaya konuluşu ile bunların çözüm denemeleri, bu filozoşarın yapıtlarında gerçekleşmiştir.

- ✚ **Macit Gökberk**, felsefe hakkındaki görüşlerini, felsefede özgünlük bağlamında da dile getirmiştir. Ona göre, özgün felsefe üretebilmek için, felsefe tarihinin büyük doruklarını bilmek gerekir. Felsefe tarihinde belki bir gelişme yoktur; fakat **Platon, Augustinus, Descartes, Kant** gibi doruklar vardır. Bunlar felsefe yapmış, yaratmış olan doruklardır; ancak bunları bilerek felsefe özgün olabilir. Felsefe kolektif bir çalışmadır (philosophia perennis)
- ✚ Bir başka söyleşisinde, felsefenin gelişmesi için önkoşul olan özgürlükten sonra gerekli olanlar belirtilmiştir. Gerekliliklerden biri, Batı felsefesinin ortaya koyduğu bilgi dağarcığının içine girmek elde edilen bilgilerle felsefe yapmaktır..Ayrıca bilimlerden ve sanatlardan da faydalanmak gerekir. Bu veriler, felsefe öğrenme ve yapmanın, felsefe tarihi öğrenmeyle örtüştürüldüğü sonucuna götürmektedir.
- ✚ **Gökberk'e göre**, yaratıcı ulusal felsefenin sınırlarını çizmek zordur. Türkiye de çağdaş felsefe bakımından özgünlük yoktur. Özgün felsefe üretebilmek için ,özgün felsefeleri yaratmış olan tutumu bizde de yinelemek yani özgün felsefe okuluna gitmek onların okulunda yetişmek birikimlerine sahip olmak gerektiğinin altını çizmiştir. Türkiye'de özgün felsefe olmamasının nedenleri olarak, büyük bir felsefe geleneğinin olmaması, Cumhuriyet döneminde felsefeci sayısının azlığı ve yeterli düşünce özgürlüğün bulunmaması sayılmışlardır Ona göre, felsefenin gerektiği gibi gelişmemesinin en büyük nedeni, gereği kadar özgürlük olmamasıdır.
- **Jaspers'in** : “felsefenin, karşında soru soramayacağı hiçbir konunun olmaması gerekir” düşüncesine katılmaktadır.
- ✚ İlk özgür ortam II. Meşrutiyet döneminde başlamıştır Batı'da da özgürlüğün olmadığı filozoşarın bunu zorladığı söylendiğinde, bizde Jön Türkler'in benzer bir zorlamayı yaptıklarını belirtmiştir Gökberk Buna rağmen Türklere filozof çıkmamasının nedeni olarak, bizim dünyamızın despotik olması gösterilmiştir. Bizim topraklarımız, Asurlular, Bizans ve Osmanlılar gibi klasik despotik devletler diyarıdır. Gerçek anlamda özgürlük olmadığı için gerçek felsefe de hiçbir zaman olmamıştır. Özgürlük Cumhuriyetle gelmiştir. Atatürk devrimleri, bu görüşü daha tutarlı, daha kestirmeden, daha hızlı bir benimseme denemesidir.
- ✚ Felsefenin, yaşamın kılavuzu olması gerektiğini savunan Gökberk'e göre, Türkiye Aydınlanma çağına giriyor bu anlamda da Batılılaşmaktadır. Batı'nın geçirdiği aşamayı geçirmek zorundadır Rönesans'tan buyana, batı kültürüne kılavuz olan,yol gösteren dünya görüşü Aydınlanmadır.Aydınlanma da ,yaşamın kurallarını ilkelerini,aklın ışığıyla bulmak,aklın eleştirisinden geçerek bu kuralları ve ilkeleri saptamak ve ona göre davranmak demektir.Bizde böyle bir durum içindeyiz. dolayısıyla bizde felsefenin sadece yeri yaşamsal değil bir önemi vardır.dinin bıraktığı boşluğu bugün sadece felsefe doldurabilir.bu yalnız bilimle olmaz,çünkü bilimlerin bütünlüğü yoktur ve gerçeğin bir bölümünü anlatırlar.oysa felsefe tıpkı din gibi bir bütüncü görüşü getirir.bunun için dinden boşalan yeri felsefenin

doldurmasından başka çare yoktur. din ile felsefe belli sorunları sormada birleşirken,sonuca varışta ilkece ayrılırlar.dinin yanıtı,ortaklaşa hayal gücünün ürünüdür ve inanaç niteliği kazanır.felsefeninki ise düşüncede işlemekten oluşur ve eleştirmeye açık kalır.

- **Analitik felsefeye** karşı olumsuz bir tutum takınmış,dinden boşaln yeri doldurmayacağını belirtmiştir.

✚ Macit Gökberk, Aydınlanma düşüncesini tek kurtuluş yolu olarak görmüş, hem düşüncelerini hem de toplumla ilgili sorunları Aydınlanma anlayışı bağlamında ele almayı, tek gerçek yaklaşım tarzı olarak benimsemiştir. Ona göre, Aydınlanma: Akdeniz çevresi ve gerilerinin bir ürünü olan Batı uygarlığı, Hegel deyişiyle “üstünlük kazanan bir ilke geliştirmişti tarih sahnesinde”. Bu ilke ile, uzun birikimlerden sonra, Milattan önceki 6. yüzyılda bugünkü Batı felsefe ve biliminin, dolayısıyla bunlara dayanan Batı uygarlık düzeninin temelleri atılmıştı.Gökberke göre aydınlanma,düşünme ve değerlendirmenin geleneklere bağlı olmaktan kurtulup insanın kendi aklı ile ,kendisinin yapmış olduğu denemeler ve gözlemler ile hayatını aydınlatma girişmesidir. Aydınlanmanın getirdiği demokrasisi,kültür değerlerini herkese ulaşması gerektiği ilkesi,ulusal dillerin kültür dili olmalarını da zorunlu kılmıştır.

Gökberk, Aydınlanmanın genel özelliklerini Felsefe Tarihi adlı kitabında maddeler halinde sıralamıştır:

- 1-Din temelli açıklama sistemi, yerini akıl temelli açıklamalar ve temellendirmelere bırakmıştır.
- 2-İnsan ve kültür sorunları düşüncenin başlıca konusu olmuştur.
- 3-Metafizik düşünceler üretmek yerine, duyumlar ve deneye dayanan düşünceler hakim olmaya başlamıştır.
- 4-Toplum hayatını belirleyen, devlet, din ve toplum gibi kavramlar, soru konusu yapılmış ve kökenlerinin araştırılması felsefenin başlıca konuları arasında sayılmıştır.
- 5-Teorik tartışmalar toplumun geniş bir kesimi tarafından takip edilmeye başlanmış, buna bağlı olarak toplumsal bilinç artmıştır.
- 6- Edebiyat yeni gelişmeleri konuları arasına katarak, yeni yaklaşımların toplumun büyük bir kısmı tarafından öğrenilmesine yardımcı olmuştur

✚ **Gökberk'e** göre, Avrupa kültür çevresinin ortaya koyduğu düşüncelerden biri **bireyselliktir**. Bölünmezlik anlamına gelen bireysellik (individualitas), ulusçuluğun kökünü oluşturur. **Ulusçuluk** görüşünün Yunan kökleri olmakla birlikte, Avrupa'da gerçekleşmiştir **Bilinç olarak ulusu** yaratan Avrupa kültür çevresi olmuştur .Bu bağlamda insan ,ne nesne gibi olmuş bitmiş bir şeydir;nede hayvan gibi kaskatı bir çevrenin içinde kapanıp kalmıştır. **O bir iddadır**,şu ve ya bu olanak iddasıdır, gerçekleştirilcek bir varlık programı ,bir hayat palanıdır.insan hayatı olmuş bitmiş kapalı bir gerçeklik değildir,ileriye doğru açık olan ,henüz olmamış olması istenilen bir gerçekliktir.toplulukların hayatıda bu belirlenimlere uyar.

- Toplumların hayat planları,tarih içinde yazı dönemlerde değışirler ve bu değışimlere devrim denir. devrimlerde bir hayat planını bırakılır,bunun yerine bir yenisi konulmaya çalışılır.Avrupa toplumları ,Rönesans sürecinden başlayarakdünyaya yönelik yaşamayı tercih etmişler,yeni anlayışa göre değerlerini belirlemişler.aydınlanmanın bu dünyaya dönük olmasının iki nedeni ,ulus ve dünyaya yayılmasıdır.Bu iki ilke imparatorluğun yapısı gereği uluslar üstü olması nedeniyle türklere yabancıdır.

Özet olarak: Gökberk, toplumun en iyi şekilde yaşaması için, ideal yapı olarak Aydınlanma zihniyetindeki Batı Avrupa’yı örnek olarak almıştır. Çalışmalarında temel kaygı aydınlanma zihniyetini tanıtmak ve bu zihniyetin Türkiye’de yerleşmesini sağlamak olmuştur.Macit Gökberk, felsefeyi, modern anlamında özellikle de aydınlanmacı bir bakış açısıyla benimsemiştir. Gökberk’e göre felsefenin başlıca işlerinden biri, çağın kültürüne bilincini duyurmak, bu bilinci sistemli bir aydınlığa ulaştırıp kültürün gücünü artırmaktır. Bu çerçevede aydınlanmanın siyasi ve toplumsal değerlerini temel alarak felsefe yapmaya çalışmıştır..

TAKİYETTİN MENGÜŞOĞLU

Eserleri

- *Kant ve Scheler’de İnsan Problemi*
- *Felsefeye Giriş*
- *Değişmez Değerler, Değişen Davranışlar*
- *Felsefi Antropoloji*
- *Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann*
- *İnsan ve Hayvan, Dünya ve Çevre*
- **Kant ve Scheler’de İnsan Problemi** Mengüşoğlu, Kant ve Scheler’in konuyla ilgili görüşlerini inceleyerek elde ettiği verileri, temel sorunu olan felsefi antropoloji açısından değerlendirmiştir. Ayrıca varlık ve bilgi problemlerinin felsefenin birbirlerinden ayrılmaz temel sorunları olduğu gerçeğiyle de bu çalışmada karşılaşmıştır.
- **Felsefeye Giriş** felsefenin temel sorunlarını tanıtmakta ve bu konular çerçevesinde, eski ve yeni felsefe anlayışlarının farkına dikkat çekmektedir.Mengüş oğluna göre bir bilgiye girişte o bilginin esas problem sahaları üzerinde durmak demektir.bu bağlamda bilim ,bilgi,mantık,ontoloji,tabiat,tarih ,sanat ,etik başta olmak üzere felsefenin yoğunlukla uğraştığı 14 felsefe disiplinini ele alıp açıklamıştır.
- **Değişmez Değerler, Değişen Davranışlar** Söz konusu çalışmada, değer tanımı, değerlerin sınışıandırılması ve değışip değışmeme sorunları incelenmiştir.

Felsefe tarihi boyunca felsefeyi belirlemiş olan dört soruyu Kant’ın belirlediği sırayla ele almıştır:

- 1-Ne biliriz?
- 2-Ne yapmamız lazım.
- 3-Şimdiki hayatımızda sonraki hayatımız için ne umut edebiliriz.
- 4-İnsan nedir?

Bu soruların cevapları adı geçen kitapta kısaca verilmiştir.

- **Felsefi Antropoloji.** Adından da anlaşılacağı gibi felsefe antropolojinin felsefe açıdan temellendirme cabasıdır. Kitabın alt başlığı olan *insanın varlık yapısı ve nitelikleri* ifadesi çalışmanın genel çerçevesini çizmektedir.
- **Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann** adlı çalışma, Husserl'in geliştirmiş olduğu fenomenoloji ile Hartmann'ın geliştirdiği yeni ontoloji arasındaki ilişkileri konu edinmiş ve ağırlıklı olarak Hartmann'ın düşüncelerini tanıtmıştır.
- **İnsan ve Hayvan, Dünya ve Çevre** Mengüşoğlu, insan ile hayvan arasındaki farkları ve benzerlikleri ortaya koyarken aynı zamanda insanın yaşadığı dünya ile hayvanın yaşadığı çevre arasındaki farklar da incelenmiştir.

Felsefe Anlayışı

- ✚ Takiyettin Mengüşoğlu, felsefeyi daha çok teknik anlamda ele almıştır.

Değişmez Değerler Değişen Davranışlar adlı yazısında, Felsefenin başlangıcından, bilhassa Aristoteles'ten beri felsefenin uğraştığı ve uğraşması gerektiği sahaları dört sorunun belirlediğini dile getirmiştir:

- 1-Ne biliriz?
- 2- Ne yapmamız lazım.
- 3- Şimdiki hayatımızda sonraki hayatımız için ne umut edebiliriz.
- 4-Kant'ın eklediği İnsan nedir?

Bu soruları eleştirel bir şekilde ele alıp **fenomenlerden hareket** etmenin gerekli olduğunu savunmuştur. . Kant'ın ortaya koyduğu bu son soru felsefi antropolojinin yolunu açtığından Mengüşoğlu için önemlidir. Ona göre felsefi antropoloji, insanı somut bir bütün olarak görür; onu ruh ve bedene ayırmaz ve insan fenomenlerini bu bütünlükten kalkarak ele alır Fenomenlere dayanan felsefi antropoloji çerçevesinde bir felsefe anlayışı ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre felsefi antropoloji, konsruktionlardan hareket edeceği yerde, insan fenomenleri üzerinde durmaktadır. Bu fenomenleri tahlil ve tasvir etmek suretiyle, insanı, onun bu dünyadaki, hatta kainattaki yerini anlamaya, tespit etmeye çalışmaktadır.

- ✚ ***Felsefeye Giriş*** adlı kitabında, felsefe ile insan, felsefe ile insan faaliyetleri, insan başarıları arasında sıkı bir münasebetin bulunduğu göstermek için, felsefenin on dört alanını tanıtmaya çalışmıştır bu çalışmada "felsefe nedir?" sorusunu sormadığını, bunun yerine felsefe sorunlarını tahlil ve tasvir ettiğini belirtmiştir.

- Ayrıca kendi tavrının anti **izm** olduğunun altını çizmiştir.

Ona göre, **izm'ler** ve sistem felsefesi, zamanımızın antropolojik-ontolojik anlayışa, insanın kendisi hakkındaki görüşüne de aykırı gelmektedir. Sistem felsefesi („izm'ler felsefesi) dönemi kapanmıştır. ***Felsefeye Giriş*** kitabında ele aldığı disiplinleri tanımladığı şekliyle ortaya

koymak mümkündür. Adı geçen kitapta, ilim, bilgi, mantık, ontoloji, tabiat, sanat, dil, felsefi antropoloji, etik, hukuk-devlet, din, metafizik, felsefe tarihi olmak üzere, on dört felsefe disiplini tanımlamış ve bu alanların özelliklerini sergilemiştir.

Sıralanan disiplinlerin bazılarının temel özellikleri şöyledir:

1 Bilim teorisi, felsefenin bilimlere metot dikte edebileceği sanısıyla geliştirilmiş ve bilgi teorisini yerine geçebileceği sanısını uyandırmıştır. Fakat bunların olamayacağı anlaşılmıştır. Mengüşoğlu. İlimlere, yöntem dikte etmenin saçma olduğu ve her ilmin kendi yöntemini iş başında geliştirebileceği düşüncesini belirtmiştir Bilgi teorisi, özne ile nesne arasındaki bağ şeklinde tanımlanmış ve özne ile nesnenin ne türden özelliklere sahip oldukları üzerinde Durulmuştur. İdrak, düşünme, anlama, izah etme gibi bilgi aktarı ,aktar aracılığıyla elde edilen bilginin özellikleri üzerinde durmuştur.

2 Mantık disiplininde, mantığın araştırma sahasının sınırlandırılması ve düşünce ile düşünme arasındaki münasebet mantık hakkında ortaya konulan yanlış görüşler mantığın ilkeleri yargının unsurları, yargıdan çıkarılan neticeler, kavramlar türünden sorunlar incelemiştir

3 Ontoloji: Mengüşoğlu'na göre, bütün insan bilgisinin *varolan* bir şeyin bilgisi olması nedeniyle, felsefi bilgi ile bilimsel bilgiyi birbirine bağlamakta, hatta onları birleştirmektedir. Bilim ve felsefenin ortak kaynağı olan, onları birbirleriyle birleştiren bu *varolan* da yine özel bir araştırma sahasına tabiidir. Söz konusu saha, varlık alanı olarak kabul edilir ve orada araştırma yapan disiplinin adı ontolojidir. *Yeni ontoloji*, varolanı var olan olarak tetkik eden ve var olandaki determination prensiplerini varolanın nevelerini, tarzlarını araştıran bir ilimdir.

- ✚ **Tarihi varlık sahası**, insan grupları, sosyal birlikler arasında olup biten olayların sahası olduğu gibi, bütün insan faaliyetlerinin neticesinde meydana çıkan başarılar da bu saha içinde yer alır. Bu sahaya **manevi varlık sahası** denmektedir). **Geist** tabirinin bir tercümesi olan "**manevi varlık**" sahasına, "**tarihi varlık sahası**" adı verilmektedir.

- (Mengüşoğluna göre tarihi varlık sahası **Geist** kavramına karşılık geliyor)

Eski ve dar manadaki tarih felsefesinin en başta göz önünde bulundurduğu saha, siyasi, iktisadi fenomenler ve bu fenomenlerin gelişmesini sağlayan faktörler sahasıyla metodoloji problemidir.

Halbuki tarihi varlık sahasının felsefesi tabiriyle, bütün insan fenomenleriyle birlikte, onun başarıları ve bu başarılar ve fenomenleri tayin eden prensipler (kategoriler) göz önünde bulundurulur.

- ✚ Ortaçağ'da metafizik ve ontoloji aynı manada kullanılmış ve varlığın ispatıyla uğraşmıştır. Metafiziğin vazifesi, her şeyin yaratıcısı olan Tanrı'yı, ruhünebediliğini, kozmosun varlığını, mantık yoluyla ispat etmektir

İlk defa Kant, sınırı çizilmiş, ve “**saha metafiziği**” adını alan bu spekülatif metafizikle mücadele etmiştir.

Kant için üç “saha metafiziği” vardır:

- 1-Rasyonel kozmoloji, (Kozmosun varlığını,)
- 2- Rasyonel teoloji, (Ruhun ebediliğini,)
- 4- rasyonel Psikoloji. (Tanrı’nın varlığını ispatla) meşguldür.

Kant Kritik anlayışında bunları felsefe dışına atmıştır Problemler metafiziğinin kurcusu Kant olmakla birlikte, onu felsefeye kazandıran Hartmann olmuştur.

Hartmann’a göre metafizik problem, irrasyonel bir artık taşıyan problemdir.

- İrrasyonel tabiriyle de, Hartman,, bilinmeyen, sonuna kadar çözülemeyen,çözülmesine imkan olmayan problem kastedilir

✚ Disiplinlere verdiği anlamlar ve onların dayandıkları temelleri değerlendirme Tarzı **Mengüşoğlu’nun** nasıl bir felsefe anlayışına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Mengüşoğlu, **felsefenin merkezine yeni ontoloji dediği** Hartmann ontolojisine dayanan **felsefi antropolojiyi** koyma çabasıdır. Mengüşoğlu, felsefenin bu dalına **felsefi antropoloji** adı verdiğini ve Batı’da bu ad altında yığınla yapılanlardan farkının, ontolojik temellere dayanmış olmasını göstermiştir. Bu nitelikte olan felsefi antropoloji, artık insanın biyolojik özelliklerinden, iç hayatından ruh ile beden arasındaki münasebetten, şuur alanlarından değil, insanın konkret varlık bütününden, bu varlık bütününde temelini bulan varlık-şartlarından, **fenomenlerinden** hareket edecektir

- Mengüşoğlu’nun, felsefi antropolojiyi kurmak istediği temel, **fenomenlerdir**.

Bu temelin oluşturulmasında **Husserl fenomenolojisinin** etkisi büyüktür. **Fenomenoloji ve Nicolai Hartman** adlı kitabının Giriş bölümünde Husserl’in fenomenolojik anlayışına ilişkin verilen bilgiler, felsefe anlayışını dayandırdığı zemini ortaya koymaktadır Biryanıyla Husserl etkisinde olduğu söylenebilir.

Felsefi antropolojinin bağımsız bir disiplin olabilmesi için, insanın parçalanmaz,somut (konkret), bağımsız, otonom olması gerekmektedir. Böyle bir bilginin ortaya çıkabilmesi için, ilimden, felsefeden, dinden gelen önyargılardan kurtulmak gerekir Felsefi antropoloji, insanın kozmostaki yerini, insanın çeşitli alanlardaki başarılarını,onun yapıp etmelerini,tavır takınmasını,değer duygusunu, bilgisini, tarihliliğini, hürriyetini; ideleştirme, çalışma, kendisini bir şeye verme, inanma önceden görme, önceden planlama gibi fenomenleriyle dil, din, devlet kurma gibi “**varlık şartlarını**” ele almaktadır

- ✚ Felsefi Antropoloji’nin bir başka karakteristik yanı, felsefede alışla gelen bir “**sistem**”, bir “**izm**” olmayışı, araştırmalara açık kapılar bırakmış olmasıdır; ancak ele alınacak “**varlık şartları**” bütün insan öbeklerinde bulunmalıdır.

Vicdan problemi, disharmoni,antagonizm problemleri bu çeşit “**varlık şartları**”dır. Ontolojik temellere dayanan bu çalışmanın gayesi, insanın varlık yapısında ortaya çıkan problemleri

işlemektir Yaptığı çalışmaların insanın bütünüyle **otonom** bir varlık olduğunu gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca insanın **biopsişik** bütünlüğünü göstermek de çalışmanın hedefleri arasında sayılmıştır

Mengüşoğlu, felsefeyi, felsefi antropoloji üzerinden tanımlayıp, temellendirmiştir. Felsefenin uğraştığı sorunlarını, **izmlerle** hesaplaşarak felsefi bir tutumla inceleyip tanıtmıştır.

Özet olarak: Takiyettin Mengüşoğlu, felsefeyi daha çok teknik anlamda ele almıştır. Soruları eleştirel bir tarzda ele almış ve fenomenlerden hareket etmenin gerekli olduğunu savunmuştur. Ona göre felsefi antropoloji, insanı somut bir bütün olarak görür; onu ruh ve bedene ayırmaz ve insan fenomenlerini bu bütünlükten kalkarak ele alır. Felsefi antropoloji temellendirmek için yoğun olarak ontolojiyle uğraşmıştır.

NERMİ UYGUR

Eserleri

- *Edmund Husserl’de Başkasının Beni Sorunu*
 - *Dilin Gücü*
 - *Felsefenin Çağrısı*
 - *Dünya Görüşü*
 - *Güneşle*
 - *İnsan açısından edebiyat*
 - *100 Soruda Türk Felsefesinin Boyutları*
 - *Kuram Eylem Bağlamı Çözümleyici Bir Felsefe Denemesi.*
 - *Dil Yönünden Fizik Felsefesi*
 - *Yaşam felsefesi*
 - *Kültür Kuramı*
 - *Bunalımdan Yaşama Kültürü,*
 - *Çağdaş Ortamda Teknik*
 - *içi Dışıyla Batı’nın Kültür Dünyası,*
 - *Tadı Damağında.*
-
- **Edmund Husserl’de Başkasının Beni Sorunu** Başlıklı kitabının amacını Uygur şöyle açıklamıştır: Başkasının beni sorunuyla ilgili olarak Husserl’in ileri sürdüğü savları, arka planlarından kalkarak, taşıdıkları güçlüklerin altını çözerekten, yeniden kurmak, objektif bakımdan bağlı buldukları -çok kez kuşatıcı- başka savların içine yerleştirmek, çepeçevre yorumlamaktır Uygur’un kitabının başlığını da açıklayacak sorulardan bazıları şunlardır:
 - **Ben yapayalnız mıyım?**
 - **Benden ayrı bir ben ya da başka benler de var mı?**
 - **Başka benlerin varlığı kuramsal olarak ne kadar belgelenebilirler?**
 - **Başka benler dış dünyada, kendi bilincinin dışındaki dünyada, ne çeşitten bir yer işgal etmektedirler ?**
 - **Genel olarak ben nedir?**

Gibi sorular çerçevesinde konu incelenmiştir

- **Dilin Gücü** Ona göre, dilin güçlü etkisi kültür varlığının her yanında kendini duyurur. Toplum, din, edebiyat, tarih, bilim, eğitim, gibi kültürün her yöresi, en iç öğelerine dek zorunlulukla dilin damgasını taşır. Bu kitap, yaşamın böylesine önemli bir temelini çeşitli yönlerden anlama serüvenine adanmış kendini.
- **Felsefenin Çağrısı** çalışma Uygur'un baş yapıtı sayılır. Uygur, kitabın ilk baskısına Önsöz'de şunları söylemektedir: kitap Felsefe nedir? Sorusuna belli bir aydınlık getirme savaşındadır.

Kitapta şu konular incelenmiştir:

- **Bir Felsefe Sorusu Nedir?;**
- **Felsefede Temellendirme; Felsefe mi Metafizik mi?;**
- **Bölük- Pörçük Felsefe;**
- **Felsefe - Dünü ve Yarını.**
- **Dünya Görüşü** adlı küçük kitapçıkta, **dünya görüşünün** ne türden temellere oturduğu ve nasıl bir yapıya sahip olduğun tartışmıştır. Bu bağlamda bilimsel bilgiyle ilişkisi, bilginin güvenilirliği, çelişmeli durumları, hayatla ilişkileri ve dünya görüşünün verilmiş tarzları eleştirel bir bağlamda tartışılmıştır.
- **Güneşle** adlı kitap, Uygur'un denemeci yanını ortaya çıkardığı çalışmalardan biridir. Çeşitli konuları felsefi bir yorumla edebi tarzda yazmaktır. Konuları n kısa, derinlikli ve edebi bir biçimle anlatılması, düşünce üretimin yollarından biridir.
- **İnsan açısından edebiyat** Ona göre edebiyat ,evrene insan açısından bakma ,evreni dille yorumlamak.
- **100 Soruda Türk Felsefesinin Boyutları** Türkiye'de felsefe yapmanın şartlarını ve felsefeyle uğraşanların durumlarını sorgulamaktadır. Konuya girerken, felsefe tanımlarının kölesi olmamayı, felsefeyi darlaştırmamayı, felsefeyi yeniliklere açık tutmayı felsefeyi ileriki olanaklara kapamamayı öncelikle benimsenmesini, felsefeye ilişkin elden geldiğince uzmanca bir anlayışın oluşması ve bu anlayışı da elden geldiğince geniş tutulması gerektiği üzerinde durmuştur.
- **Kuram Eylem Bağlamı Çözümleyici Bir Felsefe Denemesi**. Bir kavram olarak kuram ile bir kavram olarak eylem arasındaki kavramsal ilişkileri incelemektir. Özetlenirse, birbirlerinden ayrı tasarlanamayan dilsel-kuramsal-semantik-mantıksal bakımlardan, kuram ile eylem anlatımını, tüm bildirdiğiyle, sezdiğiyle, çağırıldığı, ittiği, kesiştiği, sınırladığı, bütünlendiği, içerdiğiyle gözden geçirdiğini söylemek gerekir
- **Dil Yönünden Fizik Felsefesi** Kitabın amacı, fizik bilimini bir felsefe konusu olarak işlemek, bunu yaparken de dikkati daha çok dilde toplamaktır. Bu amaca uygun olarak kitap,
 1. **Fizik ve Felsefe,**
 2. **Fizik Dilinin Çok boyutlu Çözümlemesi ve**
 3. **Fizik Diliyle ilgili Bazı Felsefe Sorunları**olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Söz konusu kısımlar alt başlıklar halinde ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır.

- **Yaşama felsefesi** . Uygur tarafından şöyle tanıtılmaktadır: Yaşama felsefesi, somut soyut tüm boyutlarıyla insan yaşamının içine dağ yarıklarından iner gibi inmektedir. insan yaşar. Bitkiler ve hayvanlarsa sadece canlıdır. insan niçin, neye göre, nasıl yaşadığını araştıran bir varlıktır. Bir bakıma herkes yaşama filozofudur. ...Susulan yerde felsefe barınmaz....Felsefeyi sevmek, felsefe yapmakla kuru laf olmaktan çıkar. Felsefeyi sevmediğini söyleyen bile felsefe yapıyorsa bir bakıma felsefeyi seviyor demektir Felsefeyi sevmek felsefeyle var olmaktır. Felsefeyle var olmak için de felsefede yok olmak gerekir
- **Kültür Kuramı** Kültür bilimlerinin varlık yönünden düzenlenmesine ilişkin bir mantık çalışmasıdır.

Nermi Uygur'un yayınları, felsefe çalışmaları ve denemeler olmak üzere içerik açısından ikiye ayrılır. Felsefe çalışmaları analitik felsefe anlayışı çerçevesinde gerçekleşmiştir. Analitik anlayış, düşüncelerin dil üzerinden temellendirilmesidir.

- Nermi Uygur, **analitik anlayışın** Türkiye'de önde gelen temsilcilerinden biridir.

Nermi Uygur'un ikinci uğraşısı olan denemeler, hayata ilişkin bir takım sorunlar, meraklar, duyguların edebi bir tarzda ifade edilmesidir. Uygur denemeleri çok vakit ayırmış ve düşüncelerinin önemli bir kısmını denemeler üzerinden ortaya koymuştur. Nermi Uygur, felsefeci ve denemeci kimliğini birlikte geliştirip yan yana kullanmayı bilmiş bir düşünürdür.

Felsefe Anlayışı

- ✚ **Felsefenin Çağrısı** Adlı Kitap, felsefenin felsefesi üzerine beş denemeyi kapsamaktadır. Felsefe Nedir? sorusuna belli bir aydınlık getirme savaşındadır. Felsefenin incelediği tek tek sorunları çözmekten çok, temel yapısıyla tüm felsefenin kuruluşunu konu diye almakta, dolayısıyla felsefe sorunlarının içini daha iyi görmeyi sağlamaktadır Felsefe nedir? sorusuna cevap vermeyi deneyeceğini, bu görevi de felsefeye özgü soruların yapısını aydınlatarak yerine getireceğinin altını çizmiştir

Bu görevi yerine getirirken neleri yapmayacağını da bildirmiştir:

- 1-Felsefe nedir sorusunun karşısına eksiksiz bir çözüm formülüyle çıkmamak.
- 2-Felsefe sorularını ya da disiplinleri sıralamamak
- 3-Felsefe sorularının felsefe tarihinden derlememek.
- 4-Felsefeye yepyeni sorular buyurmak işine girişmemek

Felsefe sorusu, kuruluşu gereği, cevabı "sorulana" bağlı olan bir soru değildir.Sorunun cevabı, başkaları tarafından değil, soran tarafından verilmesi gerekir Felsefede herkes, gidebileceği yere kendi ayağıyla (sorularıyla) gider Felsefe sorularının, dünya ile evren ile bağları açık olmadıkları gibi tam olarak cevaplandırılmazlar. Her cevap denemesi sorunun yeniden sorulmasını gerektirir.

- ✚ Nermi Uygur, felsefede **temellendirmelerin** de felsefenin yapısına ilişkin olduğu görüşündedir. Ona göre felsefe cevabında temellendirme esastır. **Temellendirme** sözü, temellendirme kavramı, tümüyle felsefenin işleyişini özetlemeye yardım eder Felsefede temellendirme nedir? Her felsefe temellendirmesi, belli bir felsefe

sorusunun temellendirmesidir. Temellendirmeler, felsefede, ancak sorularıyla birlikte temellendirme adına hak kazanmaktadırlar. Yaygın sanı, önce koyumun (aksiyom) olduğu sonra temellendirmenin geldiğidir. Görünüşte böyledir. Temellendirme, felsefede bir denemedir. Felsefe temellendirmesi bitmemişliktir Temellendirme deyince, çok kez **tanıtlama (demonstratio)** akla gelir. Felsefe tanıtlamalar ötesi bir çalışma bölgesidir. Felsefe temellendirmelerine sözün genel geçer anlamında tanıtlama gözüyle bakılamaz

- ✚ Felsefede temellendirmenin başarı ölçüsü nedir? sorusunu soran Uygur'a göre, tek ölçü yoktur birçok ölçü vardır. Bir felsefe temellendirmesini doğrulamada başvuracağımız her dayanak, bu temellendirmenin başarısı için bir ölçüdür Bu Anglosakson felsefenin **doğruluma** sorununa gelip dayanmaktadır Asıl soru şudur: **Bir felsefe temellendirmesi nasıl doğrulanır?** Her felsefe temellendirmesi doğruluk ölçüsünü kendi içinde taşır. Gerçeğin başka türlü olabileceğini sanmak, felsefe temellendirmelerine dıştan ölçüler buyurmak, yanlışlarla avunmak olur
- ✚ **Yetkin bir felsefe temellendirmesi var mıdır?** sorusunun sorulabilmesi, felsefe temellendirmesinin, yetkince, varlığını sarsacak bir hava yaratmaktadır. Yetkinlikten, hiçbir felsefe tartışmasına yol açmamak anlaşılıyorsa, felsefe temellendirmesi yetkin değildir. Felsefe temellendirmesi, tanıtlama ötesi kuruluşundan ötürü, felsefe temellendirmesi olduğu için, böylesine bir yetkinliğe ulaşamaz
- ✚ Nermi Uygur, metafiziği felsefeden ayrı bir düşünce biçimi olarak kabul etmektedir. Ona göre, metafizik ile felsefe arasındaki bağ önemli bir sorundur.

Metafizik, özel bir düşünme etkinliğine bu etkinlikte ortaya konana verilen addır. Bütünüyle evreni bilme denemesidir. Varlığa çevrilmiş ve varlığı çepeçevre bir bilgide kavramaya çalışır.

Felsefe ise, hem yönelişi hem başarısı metafizikten ayrılır. Felsefe ne çeşitten olursa olsun dil yapıtlarına yönelir; bu yapıtlar felsefenin konusudur. Felsefe, yerine göre değişik bir söz (ya da işaret) dağarcığı ile söz (ya da işaret) dizisinden yararlanarak “dile” getirilen görünümleri bu dile getirilişlerinde araştırıp geliştirmekle görevlidir. Felsefenin başarısı verdiği bilgilerdir. Felsefenin konusu, doğrudan doğruya evren değil, evreni bilme savı güden bilgilerdir.

Felsefe, “evren nasıldır? Diye sormaz.
Sorduğu, evreni bildiğimiz bilgiler nasıldır?
Neye göre sağlamlık dereceleri belirlenir?
Bilgi nedir? çeşidinden sorular sorar

Dolayısıyla metafizik ile felsefe birbirlerinden başka etkenlik alanlarıdır. Gerek soruları gerekse cevap denemeleri başkadır. Metafiziğin baş sorusu, “özüyle evren nasıl kurulmuştur?” felsefeye girmez.

Özet olarak: Nermi Uygur, analitik felsefe anlayışını benimseyip sürdürmüştür. Felsefenin tarihsel disiplinlerindeki sorun yumakları üzerine çalışmak yerine, felsefe yapmanın şartları, felsefi tutumun özellikleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Felsefe sorusunun özellikleri, felsefede temellendirme yapmanın şartları gibi konularla felsefi bir tavrın nasıl geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca tek felsefe anlayışının olmadığını, felsefede sorunlara yaklaşımın çok çeşitli olduğunu da göstermiştir. Felsefeye yaklaşımlara mesafeli dururken, kendini yaşama

felsefesi çerçevesinde ifade etmektedir. Dil felsefesi sorunlarına, özellikle de Türkçe'nin imkanlarıyla düşünmeyi bir tutku olarak benimsemiştir. Felsefeyi, felsefe sorunlarına getirilen cevaplar yerine, bir yöntem olarak temellendirmeyi denemiştir. Felsefenin yöntem olarak temellendirilmesi, felsefe tarihinde yer alan sorunların tamamını belli bir bütünlük içinde görme imkanı sağlamaktadır.

Uygur'un bu tutumu en açık bir şekilde *Felsefenin Çağrısı, Kuram Eylem Bağlamı* adlı çalışmalarında kendini göstermektedir.

- Felsefe hakkında felsefe yapmak onun en önemli uğraşısıdır. O meta-felsefe yapmayı sevmektedir.

Uygur'un felsefe anlayışının diğer yanı, *insan Açısından Edebiyat, Güneşle, Yaşama Felsefesi* gibi çalışmalarında ifadesini bulan denemeler çerçevesinde ortaya koyduğu yaşama felsefesidir.

İSMAİL TUNALI

Eserleri

- *Greks Estetik'i*
- *Sanat Ontolojisi*
- *B.Croce Estetik'ine Giriş*
- *Felsefe*
- *Marksist Estetik*
- *Estetik*
- *Felsefenin Işığında Modern Resim*
- *Denemeler*
- *Estetik Beğeni*
- *Sanat Ontolojisi Temelinde Yeni Bir Resim Anlayışı*
- *Çağdaş Filozoflar*
- *Tasarım Felsefesine Giriş*
- *Tasarım Felsefesi*
- *Modern Resimden Avangart Resme*
- *Felsefeye Giriş*
- ***Felsefenin Işığında Modern Resim*** Adlı kitap, resim örneğinden hareketle modern sanatın felsefi temellerini sergileyen bir çalışmadır. Modern sanatın sanat olup olmamasının sorgulanmasından başlayarak modern dönemde etkili olan sanat akımları çeşitli yönlerden incelenmiştir.

Kitabın ilk kısmı, İmpressionist Bir Bilgi Objelinin Varlık Kavrayışının Temellendirilmesi, **Estetik Bakımdan İmpressionizm** yada İmpressionist Bir Estetik objenin Temellendirilmesi, **Aksiyojik Bakımdan İmpresyonizm** yada İmpresyonist Güzellik Teorisinin İlkeleri başlıklı bölümlerinden oluşmaktadır.

Soyut Resim adlı ikinci kısım, Genellikle Soyutluk Üzerine, Soyut Sanat Akımları başlıklı bölümlerden oluşmuştur.

▪ **Grek Estetik'i** adlı çalışmayı, Eskiçağ Yunan dünyasında ortaya çıkan estetik sorunların felsefe açısından ele alınışını temellendirmek kaygısını taşımaktadır. Doğrudan metinlerden hareketle yorum yapmayı yöntem olarak tanıtmaktadır. Kitabı hazırlamanın diğer bir amacı olarak da modern estetiği giden yolda hazırlanmaktadır

Kitap, Güzellik Felsefesi ve Sanat Felsefesi olmak üzere iki ana bölüme ayrılmıştır.

Güzellik Felsefesi, Ksenophon, Platon, Aristoteles, Plotinos gibi düşünürlerinden düşüncelerinden hareketle incelenmiştir.

Sanat Felsefesi bölümünde de yaratıcı sanat eylemi, taklit olarak sanat, düşünce olarak sanat, sanat ve devlet gibi konular yanında, Aristoteles'in sanat anlayışı çevresinde taklidin özellikleri, sanat ve tabiat, sanatın artıncılığı, trajedi teorisi incelenmiştir.

- **Sanat Ontolojisi** Sanat ontolojisi, sanat eserlerini varoluşları yönünden inceleyen felsefedir. Sunulan bu çalışma, yalnız bir teori, bir sanat teorisi olmayıp, aynı zamanda o, bir metodolojiyi birlikte getirmektedir

Kitapta ilkin **genel ontolojinin** özellikleri verilmiş bu bağlamda, eski ontoloji, modern ontoloji, var olanın özellikleri, varlık tabakaları, kategoriler, manevi varlık sahası gibi sorunlar incelenmiştir.

Sanat Ontolojisi bölümünde, sanat ontolojisinin kuruluşu; estetik nesne anlayışı; nesneleştirme; sanat eseri ve estetik nesne ilişkisi; varlık tarzları; sanat eserinde **varlık tabakaları**; edebiyatta, resim, plastik sanatlarda, yapı eserlerinde ve müzik eserlerinde varlık tabakaları; güzelliğin ontolojik belirlenmesi; estetik değerin temellendirilmesi konuları üzerinde durulmuştur.

Varlık tabakaları, bir bütün olarak varlığı kavramak için varlığın sahip olduğu özellikleri bilmek gerektiğini Aristoteles ortaya koymuştur. Buna göre varlık öncelikle inorganik ve organik olarak ayrılır. Organik alan da bitkiler, hayvanlar ve insanlar olmak üzere üçe ayrılırlar. Bölümlerin her biri varlık tabakası olarak kabul edilirler.

- **B. Croce Estetiğine Giriş** adlı kitap, adından da anlaşıldığı gibi ünlü italyan düşünür Benedetto Croce'nin estetik anlayışına ilişkin bir çalışmadır. Söz konusu kitap, Croce'nin hayatını anlatan bir giriş ile beş bölümden oluşmaktadır.

Bölümler başlıkları şöyledir

Estetiğin Bir Bilgi Problemi Olarak Temellendirilmesi,

Estetik Duygular,

Güzel ve Güzellik,

Beğen Problemi,

Estetik ve Linguistik.Bu yapılandırma ile Croce'nin estetik anlayışı ortaya konmuştur.

- **Marksist Estetik** Çalışmada amaç, Marksist estetiğin bilgi-insan temelleri ile onun toplum-insan temellerini, öte yandan sanat yapıtının bireysel varlığında, estetiğin insana dayalı ana ilkeleri ele alarak göstermek olarak belirtilmiştir. Bir başka deyişle, Marksist estetiğin hümanist bir felsefe, bir düşünce sistemi olduğunu göstermek amaçlanmıştır

Kitabın bölüm başlıkları şunlardır:

Bir Bilgi Problemi Olarak Sanat,
Bir Toplumsal Problem Olarak Sanat,
Bir Ontolojik Problem Olarak Sanat.

- **Estetik** Kitabın girişinde, estetik (aisthesis), duyulur algının, duyusallığın sağladığı bilgi ile ilgili bir bilim olarak düşünüldüğü belirtilmiştir Tunalı“ya göre Estetik fenomenin ontik bütünlüğünde dört temel yapı elamanı yer alır.

Bunlar sırasıyla

Estetik süje,
Estetik obje,
Estetik değer ya da estetik yargıdır.
Estetik fenomen ya da estetik varlık,

Bu dört ögenin bir ontik bütünlüğü olarak meydana gelir. İşte felsefi estetiğin konusunu bu ontik bütünlük oluşturur.

Felsefi estetik, bütün varlık alanını çevreler ve kucaklar. Felsefi estetiğin ödevi, bu estetik varlığı ontik elemanlar yönünden araştırmaktır

Dört bölümden oluşan kitabın bölüm başlıkları şunlardır:

Estetik Süje Çözümlemesi,
Estetik Obje Çözümlemesi,
Estetik Değer Çözümlemesi,
Estetik Yargı Çözümlemesi.

- **Estetik Beğeni** Adlı çalışma, makalelerden oluşmaktadır. Çok farklı zamanlarda yazılmış olan bu yazılar, çeşitli estetik sorunlara eğiliyor ve onlara çağdaş bir çözüm getirmek amacını güdüyor.

Estetik Beğeni adlı kitapta yer alan onbeş makale şu başlıkları taşımaktadırlar:

İntegral Bir Estetik Olarak Ontolojik Estetik,
Varlık Kavrayışı İle İlgili İçinde Aristo Poetikası,
Modern Sanat Problemi,
Kant Estetiki ve Problemleri,
Estetik Beğeni,
Soyut Sanatta Realite Kavrayışı,
Benedetto Croce“de Estetik“in Bir Bilgi Problemi Olarak Temellendirilmesi,
Friedrich Kainz 75 Yaşında,
Sanatın Psikolojik anlamı ve Norninger“in Üslup Analizi,

Marksist Estetikte Gerçeklik,
Objeye ve Suje Problemi,
Roman Ingerden'in Estetik'ine Bakış,
Sanatta Eğitim Sorunu Üzerine,
Yeni Sanat Üzerine Felsefi Düşünceler,
Soyut Sanat Üzerine Psikolojik Bir Temellendirme,
Soyutun Sanattaki Anlamı.

- **Tasarım Felsefesi** Adlı çalışma, Tunalı tarafından, kırk yıllık felsefe çalışmalarının son halkası olarak tanıtılmaktadır. Ona göre *Tasarım Felsefesi*, doğaya alternatif varlık anlayışını sanat üzerinden geliştirme çabasıdır. Tasarım felsefesi, **tasarımı**, doğaya alternatif bir insani varlık modeli olarak tanımlayan ve bunu bir hipotez olarak bilim, felsefe, teknik ve sanatta örnekleme temeline dayanmaktadır.

Tasarım Felsefesi iki bölümden oluşmaktadır.

Tasarım ve Tasarım Modelleri adlı ilk bölümde, bilim, felsefe, teknik ile sanatın tasarımla ilişkileri üzerinde durmaktadır.

Endüstri Tasarımı başlıklı ikinci bölümde, endüstride, ürü, estetik değer, biçim, estetik algı, empati, enformasyon, sosyalstatü, meta, moda gibi unsurların oluşumunda tasarımın rolü tartışılmıştır.

- **Felsefeye Giriş** Tunalı'ya göre felsefe, farklı varlık alanlarını kuşatan, var olanın varlığını ele alır. Bu anlamda felsefe, tümel yani evrensel bir bilgidir. Felsefe bilgisi, bilgelikle özdeş bir bilgidir. Bilgelik sınırlı bir alanın bilgisi değil, tüm varlık alanlarını kaplayan "varolanın varlığını" yani evrensel varlığın bilgisidir.

Söz konusu kitaptaki bölümler ve kısa içerikleri şöyledir:

Felsefe Nedir? başlıklı bölümde, bilgi tanımı, bilgi türleri, felsefe problemleri, varlık alanları, felsefenin gereği gibi konuları içermektedir.

Bilgi Felsefesi başlıklı bölümde, temel kavramlar ve sorular, mantık, doğru bilginin imkanı ve imkansızlığı, rasyonalizm, ampirizm, pozitivism, analitik felsefe, pragmatizm fenomenoloji gibi sorunlar üzerinde durulmuştur.

Bilim Felsefesi başlıklı bölümde, bilimin doğuşu, tarihsel gelişimi, bilimin felsefenin konusu olması, bilimi niteleyen özellikler, bilimsel yöntem, bilimle ilgili tartışmalar, açıklama ve öndeyi, gibi sorunlar incelenmiştir.

Varlık Felsefesi başlıklı bölümde, bilim ve felsefe açılarından varlık, metafizik-ontoloji, temel sorunlar sıralanıp tartışılmıştır.

Estetik başlıklı bölümde, felsefe açısından sanat, sanatın içerik açısından tanımlanması, estetiğin temel kavramları, güzellik sorunu, estetik yargılar gibi konular ele alınmıştır.

Din Felsefesi, başlıklı bölümde, din ve teoloji ayrımı, din felsefesinin temel kavramları, temel sorunlar, Tanrı ile ilgili sorunlar konu edinilmiştir.

Felsefe Anlayışı

- İsmail Tunalı, çalışmalarının hemen hepsini **estetik konusunda yapmış** ve bu alanın kaynak eserlerini üretmiştir. Çalışmalarının tamamı estetik olduğundan, felsefe anlayışı da bu çerçevede şekillenmiştir. Onun felsefe anlayışı, yukarıda tanıtılan **Felsefeye Giriş** kitabında kısaca ele alınmaktadır. Bir bilgi türü olarak tanıtılan felsefe, farklı varlık alanlarını inceleyen ve homojen bir yapısı olan bilimsel bilgiden, tümelin bilgisi olması nedeniyle ayrılır. Böyle bir bilgi tümel olduğundan, felsefede bu bilgiye hakikat adı verilir ve bu anlamda felsefe, hakikati araştıran tümel bir bilim olarak kabul edilir

Tunalı'ya göre felsefe konusu olan varolanın varlığını farklı varlık alanlarında araştırdığından, farklı felsefe disiplinleri ortaya çıkmaktadır. Felsefe disiplinleri felsefenin bütünlüğünü sağlayan unsurlar arasındadır. Söz konusu disiplinlere ilişkin düşünceler çağlara bağlı olarak sürekli değişirler. Eskiçağ, Ortaçağ ve Yeniçağ gibi çağlar arasındaki farklılıklar yeni felsefe disiplinlerinin ortaya çıkmasıyla yakından ilişkilidir .

